

ISSN 1300-4689

Erciyes

Aylık Fikir ve Sanat Dergisi

YIL:37

SAYI:444

ARALIK 2014

Erciyes

Aylık Fikir ve Sanat Dergisi

(Ulusal Hakemli Dergi)

ISSN: 1300-4689

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü

Kayseri Kültür ve Turizm Derneği adına
Âlim GERÇEL

Genel Yayın Müdürü

Ömer BÜYÜKBAŞ

Düzenleyiciler

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN, Prof. Dr. Remzi KILIÇ
Dr. Ahmet KAYASANDIK

HAKEM HEYETİ

Av. Nevzat TÜRKTEK (Erciyes Dergisi Emektarı)

Prof. Dr. Ahmet BURAN (Fırat Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet CİHAN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN (Necmettin Erbakan Ü)

Prof. Dr. Atabey KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Erdoğan BOZ (Eskişehir Osmangazi Ü)

Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN (Ege Üniversitesi)

Prof. Dr. Hatice ŞAHİN (Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. Kemal GÖDE (S. Demirel Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Mehmet İNBAŞI (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. M. Metin KARAÖRS (Erciyes Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Metin ÖZARSLAN (Hacettepe Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa KESKİN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa TURAN (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Osman YILDIZ (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Remzi KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY (Erciyes Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Zeki KAYMAZ (Ege Üniversitesi)

Doç. Dr. Bayram DURBİLMEZ (Erciyes Üniversitesi)

Doç. Dr. İlyas GÖKHAN (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Ü)

Doç. Dr. Mustafa SEVER (Gazi Üniversitesi)

Doç. Dr. Kudret ALTUN (Erciyes Üniversitesi)

Dr. Ahmet KAYASANDIK (Abdullah Gül Üniversitesi)

Mehmet ÇAYIRDAĞ (Erciyes Üniversitesinden Emekli)

Yazışma Adresi

Erciyes Dergisi, P.K. 218, 38002 KAYSERİ

Telefon – Belgeç: 0 352 231 73 03

İdare Yeri

Sahabiye Mahallesi Muhtarlığı

Kalenderhane Sokağı, Nu.: 8

38010 Kocasinan/KAYSERİ

Ağ sayfası: www.erciyesdergisi.com

E-posta: bilgi@erciyesdergisi.com

erciyesdergisi@mynet.com

alimgercel@mynet.com

İÇİNDEKİLER

SAYFA

Meşhur İntihaller: 2 Ünlü Romancımızın İntihal Sayılmaz mı?

Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU.....1

Bayrak İnmez, Ezan Dinmez (Şiir)

Bekir OĞUZBAŞARAN.....4

Civânlığını Bâkî Kılan Nefer (Şiir)

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN.....4

Silifke Yörük Kültüründe Analar ve Yörük Evleri

Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN.....5

Doğru Söze Ne Denir?

Nuh Naci MIHÇI.....11

Okumak ve Yazmak Üzerine

Harika UFUK.....12

Yanık Ezgileriyle Yolun Yarisında Göçen Adam:

Ceyhanlı Âşık Ferrahi

Prof. Dr. Esmâ ŞİMŞEK.....13

Dileğe Doğru (Şiir)

Mesut İlkay YANIK.....21

Burası Türkiye (Şiir)

C.ÇALIŞKAN.....21

Muhsin İlyas Subaşı'nın Romanları-4: Aşkta Yanan Dede

Yrd. Doç. Dr. Esra KÜRÜM.....22

Erciyes Dergisi 2014 Yılı Dizini

Dr. Ahmet KAYASANDIK.....31

Fiyat Tarifesi (KDV dâhil)

Sayısı: 7,5 TL

Yıllık abone bedeli: 50 TL

Resmî abone bedeli (Taahhütlü): 90 TL

Yurt dışı abone bedeli: 40 Euro – 50 Dolar

Dergimiz öğretmen ve öğrencilere %10 indirimlidir.

Reklam bedeli: Reklam sahibinin lütfuna tâbidir.

Havaleleriniz için posta çeki hesabı: Âlim Gerçel, 116866

Baskı

Geçit Matbaacılık ve Yayıncılık San. Tic.

Orta Sanayi Bölgesi, Gazibey Caddesi, Nu.: 15 (Anatamir Karşısı) KAYSERİ

Telefon: 0352 320 48 61, Belgeç: 320 48 54

www.gecityayinevi.com E-posta: gecitmatbaacilik@hotmail.com

YIL: 37 ★ SAYI: 444 ★ ARALIK, 2014

Bazı intihaller kendiliğinden karşınıza çıkıverir. Yani sizin intihal var mı, yok mu diye aramanıza gerek yoktur. Bu tür suçüstüler daha çok sizin yazdıklarınızla ilgili olduğu zaman kolaylıkla derdest ediliverir. Az da olsa hafızanızın size yardımcı olduğu suçüstüler de vardır. Bazen kulağınıza dedikodular, burnunuza kötü kokular geliverir. ‘Bu işi o adam kaldıramaz, ona göre ağırdır. Bunda bir iş var gibime geliyor.’ diye yola çıktığınızda genelde eli boş dönmezsiniz. Bu konunun örneklerini ilerleyen aylarda sizlere sunacağız.

1970 yılının sonbaharında bir mânî kitabı yayımlanır. Ben de iki üç yıllık halk edebiyatı asistanıyım. Çok ünlü bir günlük gazetemiz bir dizi kitap yayımlamaya başlamış, bu mânî kitabı da o dizide yer alıyor. Yıl bitmeden, o yıllarda görev yapmakta olduğum Erzurum’da kitabın bir kopyasını temin ediyorum. Güzel bir baskı, güzel bir cilt, mânîler sayfaları özel bir düzenle yerleştirilmiş vb. İlk bakışta albenisi olan bir kitap izlenimini veriyor. Tabii o yıllarda doktora hazırlama telaşı var, gelip askere gitme heyecanı var, yurt dışına çıkacaksınız derken bu albenili kitabın içine bütünüyle giremedim, ancak zaman zaman bazı örnekler ve bilgiler için sayfaları arasında dolaştığım da olmadı değil. Bu dolaşmalarımın ayak izlerini kitabın sayfalarına düşüğüm notlarla da pekiştirdim. Derken günü geldi, bu kitabın tanıtmak, bizden sonra gelenlere bazı bilgiler sunmak amacıyla yola çıktım. Çıkış o çıkış...

Kitabımızın tam künyesi şöyledir: M. Hasan Göksu (hızl.), Mânîlerimiz, Birinci Baskı, [İstanbul] Ekim 1970, I-XXVIII+29-335, Baha Matbaası, Milliyet Yayın Ltd. Şti. / Türk Klâsikleri Dizisi: 3. Kitabın çıktığı ve tarafımızdan alındığı 1970 yılında bu alanın yenisiydim. Dolayısıyla M. Hasan Göksu hakkında bilgim yoktu. Ama yıllar ilerleyince böyle bir araştırmacının olmadığını öğrendim. İlk araştırmalarım sağlıklı bir sonuç vermedi. Kulağıımıza fısıldanan adı da kesin bilgilere dayanmadığı için yazmak istemedik. Doğrusu onca işimizin arasındayken eskilerin ‘taharri memuru’ dedikleri türden biri

olarak peşine takılmadık, işi olurluna ve tesadüflere bıraktık.

Dilimizdeki takma adlarla ilgili birkaç kitabın olduğunu biliyorum, bazıları da kitaplığımında var. Bu alandaki en yetkin kitap ise ‘Tahsin Yıldırım’ın Edebiyatımızda Müstear İsimler adlı çalışmasıdır (İstanbul 2006, Selis Kitaplar, 527 s., 5208 ad).

Bu kitaptaki müstear adlardan 215. sayfadakilerden biri şöyle:

2437. Kakinç, Tarık Dursun (İzmir 1931-): K. M., Hasan Göksu, M. Hasan Göksu, T. Dursun K., T. Dursun Kakinç, T. Kakinç, T. Kakinç, Muzaffer A. Esin, Yaşar Kavdur, T. Akın, Tarık Dursun K., Kakinç T. Son addan sonra verilen notun açıklamasında sadece İskender Özsoy denilmekte, başka bilgi verilmemektedir. Kitabın başka yerlerinde de bu adla ilgili bilgi yoktur. Doğrusu arama/tarama motorlarını yorup da bu kişi hakkında bilgi bulmayı da pek düşünmedim.

Gelelim asıl konumuza...

Eskilerin güzel sözlerinden biri de ‘Zarfa değil, mazrufa bakınız’dır. Şöyle bir dillendiriverelim bu güzel sözümüzü... Nesnelerin ve insanların dış yüzlerine bakmayınız/onlara aldanmayınız; onların bir de iç dünyaları vardır, önemli olan da odur. Biz de bu sözün yol göstericiliğine dayanarak bu albenili kitabımızın iç dünyasına giriverdik. İşte elde ettiklerimiz!

Sayın Göksu, ‘hazırlayan’ olarak görüldüğü Mânîlerimiz adlı çalışmasının Önsöz’ünün tamamına yakını üç kitap ve bir makaleden yanlışlarıyla, eksikleriyle almış; 1943, 1957 ve 1963 tarihli üç kitapla 1960 tarihli bir makaleyi tepe tepe kullanmıştır. Onlarca yerde verilmesi gereken kaynak adları yasak savmak için bir iki yerde verilmiş, onda da yararlanılan (alıntılanan) ana kaynaklardan bazılarının adları verilmemiştir. İşte talan edilen çalışmalar:

1. Niyazi Eset, Mukayeseli ve Neşredilmemiş Mânîler, Ankara 1943.

2. İlhan Başgöz, Mânilerimizden, Ankara 1957.
3. Nesip Yağmurdereli, Mânilerimiz, İstanbul 1963.

4. Orhan Acıpayamlı, “Mâniler Bibliyografyası”, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, 18 (3-4), Temmuz-Aralık 1960, s. 214-220.

Aşağıda hangi kaynaktan neler alındığının küçük bir listesini vereceğiz.

Bu derlemeye bir “İçindekiler” bile konulmamış, “...uzun bir araştırma ve çalışmanın ürünü...” (s. XXVII) olarak sunulmuştur! “araştırma ve çalışmanın” nasıl yapıldığını şu örneğimiz çok güzel bir şekilde dile getirip gözler önüne serecektir, eser hakkındaki kanaatimizi hemen pekiştirecektir.

Önce Niyazi Eset’ten küçük bir bölümü aynen alıyoruz:

VEZİN:

Dereler buz bağladı

Metinlerin büyük bir kısmı hece vezninin kâlıplarından;

Avcılar iz bağladı

Dereler buz bağladı

Avcılar iz bağladı

Beni bir gelin vurdu

Yaramı kız bağladı

Parçasında olduğu gibi doğrudan doğruya (7)li, (Eset 1943: 8-9)

Konuyla biraz ilgisi olanların da kolayca yakalayabilecekleri gibi, baştaki tek mısra ile alttaki mısraların ilki yanlışlıkla oralara yerleştirilmiştir. Nitekim Eset Bey de bunun farkına varmış, kitabının DÜZELTMELER (s. 188) bölümünde bu durumu ele almıştır. Dediğimiz gibi, o iki mısraı Yanlışlar başlığı altında gösterdikten sonra Doğrular başlığı altında da ‘mısraını siliniz’ uyarısını koymuştur. Eset Bey doğrusunu yapmış, bir dizgi hatasını düzeltmiştir. Bilim de bunu gerektirmektedir.

Bakalım bu bölümü alıntılaman ve kaynak göstermeyen Göksu neler yazmış! Göksu, Eset’teki VEZİN başlığını, öbür kitaplar için de uyguladığı gibi kaldırmış! O hâlde biz, kalınan yerden

alacağız demektir:

“Dereler buz bağladı”

Metinlerin büyük bir çoğunluğu hece vezni kâlıplarından;

“Avcılar iz bağladı” da olduğu gibi bütününde: “Dereler buz bağladı / Avcılar iz bağladı / Beni bir gelin vurdu / Yaramı kız bağladı” parçasında olduğu gibi doğrudan doğruya (7)lidir. (Göksu 1970: s. X)

Aradaki yatık harfli ibare, Göksu tarafından eklenmiştir ki yapısı açısından daha sonraki mâni örneklerinin geçiş cümlelerini hatırlatmaktadır. Daha sonraki üç mâni de aynen alınmış, kaynak gösterilme inceliğine gidilmemiştir.

DEĞERLENDİRME: Eset’in dizgisinde kayma olmuş, fakat basımın tamamlanmasından önce fark edildiği için Düzeltmeler’de hemen bu kayma işlemi giderilmiştir. Ancak, Göksu, Eset’in kitabının yararlanacağı yerlerinden yararlanmış, kaynak göstermemiş, aktardığımız bölümdeki yanılmayı fark edemediği için de ‘Acaba, bu kitabın Düzeltme cetveli var mı?’ diye şüpheyi bile kapılmamış ve aynen almakta bir sakınca görmemiştir.

Sayın Göksu’nun el attığı kaynaklardan alınıp ortak bir Türkçeyi sunulan ödünç bölümlerden bazıları şöyledir:

“Hazırlayan, “Önsöz”ündeki bilgileri Eset, Başgöz ve Yağmurdereli’den almış, birbirine eklemiş, başlıkları atmış, dillerini arılaştırmıştır. İşte rastgele birkaç sayfanın kaynakları:

Sayfa XX, Yağmurdereli, s. 7’den,

Sayfa XXI, Yağmurdereli, s. 9-10’dan,

Sayfa XXII, Yağmurdereli, s. 10-11’den,

Sayfa XXIII, Eset, s. 18’den,

Sayfa XXIV, Eset, s. 18’den,

Sayfa XXV, Eset, s. 21’den,

Sayfa XXVI, Eset, s. 24’ten,

Sayfa XXVII, Eset, s. 24’ten.

Bu sonuncu sayfanın son paragrafı orijinal olup M. Hasan Göksu’ya aittir!

Bunca iktibastan sonra dipnotu verilmemiş mi? Verilmiş. Bir yerde verilmiş, bir daha dönülmemiş. Sanırsınız ki öbür bölümler Göksu'nun düşünceleri.” (Sakaoglu 1999: 333)

Göksu'nun bu kitabıyla ilgili olarak yazacaklarımız belki Yeşilirmak, belki de Kızılırmak kadar çoktur; ancak biz bir intihal şaheseri olmak üzere son bir örnek yetineceğiz. Bu kitapla ilgili olarak birkaç yıl önce kaleme aldığım bir eleştiri yazısında şöyle demiştim:

‘Uzun bir araştırma ve çalışmanın ürünü’ olduğu iddiasını taşıyan bu eser, bibliyografya bahsinde de pek çok talihsizliği beraberinde getirmiştir. Göksu, 1970’te yayımladığı eserinin bibliyografyasını 1950 yılına kadar olan kaynaklara 3-5 yeni eseri ekleyerek hazırladığını sanabilir. Ama kaynaklara şöyle bir göz atan meraklısı, bunun bir yerden aynen nakledildiğini hemen anlayıverecektir. Hayır, eksik söyledik, aynen değil, aceleye getirdiği için atlamalarla nakledildiğini anlayıverecektir.

Bibliyografya, altı kaynağın dışında, baştan sona kadar intihaldir. Afife Afif, İlhan Başgöz, Ömer Özbaş (1958) ve Mahmut Yurter’in eserlerinin ve Maniler (1963) adlı derlemenin, daha önce Orhan Acıpayamlı tarafından hazırlanan “Maniler Bibliyografyası”na ilâve edilmesiyle meydana gelen bu bibliyografya maalesef yanlışlar ve eksikliklerle doludur. Acıpayamlı’nın yanlışları ve eksikleri, Göksu tarafından aynen alındığı için hata ve sevaplarıyla birlikte karşımıza çıkmaktadır. Bibliyografyayı uzun uzun ele almak istemiyoruz. O bile başlı başına bir yazı konusudur. Ama bir nokta vardır ki mutlaka üzerine eğilmeliyiz.

Acıpayamlı’nın bibliyografyası, yayımlandığı derginin 219. sayfasında bitiyor ve kullanılan kısaltmalar alfabetik olarak veriliyor. (KAY)’a kadar olanlar aynı sayfada, (KOP)’tan (ÜN)’e kadar olanlar da arka sayfada verilmiştir. Göksu, nedense bu sonuncu sayfaya bakmadığı için orada gösterilen 12 kısaltmayı da almamıştır. Ancak, alınmayan bu kaynaklarla ilgili 30’dan fazla makale adı bibliyografyada gösterilmişti. ‘Olur bu kadar’ mı diyeceğiz!.. (Sakaoglu 1999: 335-336)

Öylesine olmayacak işler yapılmış ki bunca hantanın bir kişinin daktilosundan çıktığına da inanmak oldukça zor. Mesela, (ÇİN) Çınaraltı kısaltması alınan bölgede olduğu hâlde alınmamış, (TFA) Türk Folklor Araştırmaları kısaltması ise alınmayan bölgede olduğu hâlde alınmıştır. Ayrıca, kaynaklar verilirken kullanılan şu kısaltmaları Göksu’nun okuyucuları nasıl yorumlayacaklar? TAŞ, TUA, ÜLK, vb. hangi dergilerin kısaltmasıdır? Haydi, ÜLK kısaltmasını Ülkü diye doğru tahmin ettiniz, ya TAŞ kısaltması? Taşpınar’ın mı, Taşan’ın mı kısaltmasıdır? TUA’yı ise bulabilene aşk olsun!

“İşin ilgi çekici yanı, Eset’in kitabında o kadar çok kaynak adı vardır ki, Göksu nedense bunlara da itibar etmemiştir. Bu kaynaklardan bazıları Acıpayamlı’da bile yoktur. Demek ki bilgiler ve örnekler Eset’ten, kaynaklar Acıpayamlı’dan..”

Buraya, bir intihal yumağından kısa iki üç bölümü aldık. Yararlanılan (yoksa alıntı yapılan mı desek intihal edilen mi...) kaynağı elinize alıyorsunuz, kendi malınız gibi üzerinde oynuyor, asıl sahiplerinin adlarını ise gizliyorsunuz. Siz, uzun çabalar sonucu bir eseri ortaya koyuyorsunuz ama uzmanlık alanınız (!) olan mânilerin yapısındaki bir bozukluğu göremiyor, gören asıl sahibinin uyarısını da fark etmiyorsunuz. Bu nasıl iş Allah aşkına! Bir bibliyografyayı bütünüyle aktarmak için yola çıkıyorsunuz, ama yazının son sayfasını bile beklemiyor, intihalinizi ortaya koyuyorsunuz. İntihali gizlemek, ortada iz bırakmamak kolay bir iş değildir. Bir gün birileri çıkar, sizlerin intihalinizi kamuoyuna duyuruverir, yıllarca sonra olsa da...

Bu intihal, bir ünlü romancının alanı dışında yaptığı bir çalışmadır. Acaba, kendileri, ilgili gazetenin anılan dizisinin başında bulunduğu için kısa zamanda, o dönemin söyleyişiyle makaslama yöntemi uygulayarak işin kolayına mı kaçırılmıştır? Bilemiyoruz. Binlerce evdeki Mânilerimiz kitabını toplamak herhalde pek de kolay olmayacaktır.

KAYNAK

Saim Sakaoglu, “Eski Kitaplara Yeni Tenkitler: M. Hasan Göksu’nun Mânilerimiz’i”, Türk Dili, 1999/I, 568, Nisan 1999, 332-336.

BAYRAK İNMEZ, EZAN DİNMEZ

Bu can bu tende kaldıkça
Bayrak inmez, ezan dinmez
Bu göğüs nefes aldıkça
Bayrak inmez, ezan dinmez

Bayrak namus, dokunulmaz
Nice saygı duyulsa az
Âkif ve Asya gibi yaz
Bayrak inmez, ezan dinmez

Âkif'in İstiklâl Marşı
Okunur bayrağa karşı
Gür sesle inletir arşı
Bayrak inmez, ezan dinmez

Bayrak şiiri Asya'nın
Bir zaferi serbest nazmın
Sesi, destanlar çağının
Bayrak inmez, ezan dinmez

Bağımsızlığın simgesi
Düşsün daima gölgesi
Minarede ezan sesi
Bayrak inmez, ezan dinmez

Birbirlerini tamamlar
Bende müstesna yeri var
Dalgalansın haşre kadar
Bayrak inmez, ezan dinmez

Ay'la yıldız ezelden eş
Al bayrakla ezan kardeş
El, dil uzatanlar kalles
Bayrak inmez, ezan dinmez

Nice şiirler yazıldı
Nice destanlar dizildi
Nice kalplere kazıldı
Bayrak inmez, ezan dinmez

Dinmez ezan, inmez bayrak
Göklerde dalgalanacak
O benimdir, benim ancak
Bayrak inmez, ezan dinmez

Bayrakları bayrak yapan
Kuntay haklı, dökülen kan
Kanla yoğrulmuş bu vatan
Bayrak inmez, ezan dinmez

Bayrak bizim onurumuz
Bayrak bizim gururumuz
Ezan, iman şuurumuz
Bayrak inmez, ezan dinmez
Ona düşman, bana düşman
Millete, vatana düşman
Mutlaka edilir pişman
Bayrak inmez, ezan dinmez

Var oldukça milletimiz
Var oldukça devletimiz
Var oldukça himmetimiz
Bayrak inmez, ezan dinmez...

Bekir OĞUZBAŞARAN

CİVÂNLIGINI BÂKÎ KILAN NEFER

türkü söylemeye vaktimiz olmadı bizim
ma'sûkunu arayan pervâne böceğinin
ışığın etrafında dönerken yandığı gibi
vatan dedik
gündüz ufkuna döküldü
gençliğimizin geçtiği geceler

benzimiz soldu ümîdimiz solmadı bizim
gönlümüzde yeşeren peygamber çiçeğinin
taştan örülmüş çöllerde susuz kalmadı dibi
îmân dedik
ebede giderken güldü
civânlığını bâkî kılan nefer

Önder ÇAĞIRAN

Giriş¹

Türkiye’de Yörük ve Yörük kültürü üzerine çeşitli zamanlarda makale, bildiri, kitap boyutunda onlarca çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların ana kaynaklarını büyük ölçüde Faruk Sümer’in *Oğuzlar* (Sümer 1980), Cevdet Türkây’ın *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Yörükler, Oymaklar, Türkmenler* (Türkey 1979), Yusuf Halaçoğlu’nun *Anadolu’da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)* (Halaçoğlu 2009) adlı araştırmaları konumuzla çok yakından ilgili olan kitap boyutundaki çalışmalardan bazılarıdır. Yine Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığının himayesinde Yörükleri konu alan uluslararası düzeyde sempozyum yapılmıştır. Makale boyutunda ise irili ufaklı yüzlerce araştırma yayımlanmıştır. Biz bu çalışmamızda Yörükler hakkında genel bilgi verdikten sonra Silifke Yörüklerinin hayatında önemli bir yeri olan iki konu üzerinde durmak istiyoruz:

“Yörük deyimi, iyi ve çabuk yürüyen, göçebe, Anadolu’nun çadırda oturan Türkmenleri, bir yerde yerleşmeyen göçebe halkı anlamlarına gelir. Bunlar, Anadolu’ya ve oradan Rumeli’ye yayılmış Türkmen topluluklarıdır. Başkanlarına ‘Mîr-i Yörükân’ veya ‘Yörük Beyi’ denirdi. Osmanlı İmparatorluğu devrinde, zımet adı verilen bir toprak dirliğine sahipti. Savaş zamanlarında, eşkincileri (savaşa katılanları) Beylerbeyine bu Yörük Beyleri teslim ederlerdi.

Yörükler, Anadolu’da ve Rumeli’de oturdukları bölgelerin adını aldıkları gibi, kendi eski adlarıyla da anılırlardı. Meselâ, Anadolu Yörüklerinin bazılarının belgelerde geçen adları şunlardır: İçel Yörükleri, Alâiye Yörükleri, Tekeli Yörükleri, Bursa Yörükleri, Hârûniye Yörükleri, Maraş Yörükleri, Zile Yörükleri, Nacaklı Yörükleri, Nâsırlı Yörükleri, Eski Yörük, Toraman Yörükleri, Tâcirli Yörükleri, Tor Yörükleri.

Rumeli Yörüklerinin adları ise şöyledir: Tanrıdağı Yörükleri, Naldöken Yörükleri, Kocacık Yörükleri, Ofcabolu Yörükleri, Viçe Yörükleri, Yanbolu Yörükleri, Selanik Yörükleri.

1 22 Temmuz 2014 tarihinde Göksu Vadisi ve Deltasında Ekoloji Temelli Doğa Eğitiminde yapılan konuşma metni.

Yörükler, Osmanlı İmparatorluğu ordularında genellikle geri hizmetlerde kullanılırlardı. 25’i yamak, beşi ikinci olmak üzere, 30 kişilik Ocak şeklinde Timar’a sahiptiler

Rumeli Yörükleri, Rumeli Vilâyetine bağlı bir sancak teşkil ediyorlardı” (Türkey 1979: 821).

Cevdet Türkây’dan aldığımız bu genel değerlendirmeden sonra şimdi de konumuz olan Yörük anaları ve evleri hakkında bilgi vermek istiyoruz:

1. Silifke Yörüklerinde Analar: Hadime Ana, Eşe-Hatma Ana

Türk destanlarında nasıl ak saçlı ihtiyarlardan oluşan rehber yaşlılar varsa, kadınlar arasında da ak saçlı nineler vardır: *Hayme Ana, Fadime Ana, Ayşe Fatma Ana, Kadıncık Ana* aklımıza gelenlerden bazılarıdır. Aslında bu analık müessesesi Türklerde Müslüman olmadan önce de vardı: *Ak Ene (Ana), Ana Maygıl, Kün Ene (Ana), Ot Ene (Ana), Umay Ana, Ayzıt Ana*, vb. Şimdilik İslam öncesinden altı, İslam sonrasında dört olmak üzere on ananın da fonksiyonu hemen hemen aynı olduğundan bunlar hakkında bilgi verilmesinin yararlı olacağına inanmaktayız:

Ak Ene (Ana): Altay yaradılış mitinde suyun içerisinden çıkarak Tanrı Ülgen’e yeri ve göğü yaratması ilhamını vermesiyle tanınır.

Ana Maygıl: Altay Türkleri arasında milleti koruduğuna inanılan dişi bir ruh olup bulunduğu yerin mukaddes olduğuna inanılmaktadır (İnan 1987: 274).

Kün Ene (Gün Ana): Dişi olup Altay mitolojisinde göğün 5. veya 7. katında yaşadığına inanılmaktadır.

Ot Ene (Ateş Ana): Altay Türkleri arasında Ot Ene’nin evin koruyucu iyelerinden olduğuna inanılmaktadır. Ateş iyesini memnun edebilmek için sonbaharda koyunların semiz olduğu dönemlerde *Koy çöktögöni* adı verilen bir de tören düzenlenmektedir (Dilek 2013: 137-138).

Umay Ana / May-Ene/ Payana/ Bay Ene/

Umay Ene: Orhun Anıtları Tonyukuk Yazıtı Batı Cephesi'nin 2. ve 3. satırlarında [*Altun yışg aşa ketlimiz İrtiş ögüzüg keçe ketlimiz. Kelmiş alp tidi, tuymadı. Tengri Umay ıduq yir sub basa birti erinç. Neke tezer biz? / Geleni cesur dedi duymadı. Tanrı, Umay ilâbe, mukad-des yer, su, üzzerine çöküverdi. Her hâlde neye kaçırırsunuz*] (Ergin 1973: 97; 58), Kül Tigin Yazıtı'nın 31. satırında [*Umay teg ögüm katun kutınga inim Kül Tigin er at boldı. Altı yigirmi yaşına eçim kagan ilin törüsün ança kazğandı / Umay gibi annem hatunun devletine kü-çük kardeşim Kül Tigin er adını aldı. On altı yaşında amcam kağanın ilini, töresini şöyle kazandı*] (Ergin 1973: 72, 25-26) geçmektedir.

Divânü Lûgâti't-Türk'te "Umay tek tapınsa oğul bolur" (Atalay 1985: 123) atasözünden hareketle Umayla atalar kültü arasında bir ilişkinin olduğunu kolaylıkla söyleyebiliriz.

Umay Ana; anne ve çocukları korumasının yanı sıra Türk halklarına kut veren, onu koruduğuna inanılan, bereketin sembolü bir ruhtur. Ak-sarı saçlı, ak-sarı simalı, ak giyimli olarak tasavvur edilir. Kadınlara hamilelik döneminde ve sonrasında yardım ettiğine inanılmaktadır. Kötü ruhlara karşı bebeği koruyan Umay Ana'nın böylece hamile anenin bebeğini düşürmesini engellemiş olduğuna inanılır. Bebeğin göbek bağının iyi kesilmesini sağlar. Bebeklerin konuşamadıkları dönemde gülme-leri Umay Ana'ya bağlanmaktadır. Anadolu kültüründe ise Umay Ana'nın yerini İslamiyet'in de etkisiyle melek almıştır. Eğer bebek hastalanırsa veya ağlarsa Umay Ana'nın yanından ayrıldığına inanılır. Doğumdan sonra bebek erkekse beşiğine ok, yay; kız ise ipek bezler konur. Teleütlere göre Umay Ana yeryüzünde Sürüm Dağı'nda yaşamaktadır. Altay ve Saha Türkleri bebeğin konuşması, anne, baba ve çevresiyle iletişim sağlamasından sonra Umay Ana ile ilişkisinin kesildiğine inanmaktadırlar. Altay Teleütleri'nde bebek altıncı ayına girdiğinde kam davet edilerek Umay Ana'ya buzağı kurban edilir (Dilek 2013: 192).

Umay Ana'nın güneşle yakın ilişkisi olduğuna inanıldığından ona Sarı Kız da denilmektedir. Türkiye'de derlenen türküler arasında önemli bir yeri olan "Sarı Gelin" türküsü ve Balıkesir Kazdağ'ındaki "Sarı Kız" efsanelerinin ad alışı Umay

Ana inancının etkili olduğuna inanılmaktadır. Türk mitolojisinde ayın erkeği, güneşin kızı temsil etmesi düşünülürse Umay Ana'nın güneşle ilişkisi daha kolay anlaşılmış olur.

Umay Anayla ilgili olarak yapılan kaya tasvirleri ve Umay Ana tasvirli dokumaların varlığını da göz önüne alırsak Türk kültür tarihindeki önemi daha kolay anlaşılmış olur.

Ayzıt Ana/Ayuhıt Ene: Saha (Yakut) Türklerinde Umay Ana'nın yerini Ayısıt veya Ayzıt Ana almıştır. "Kelime Yakutça olup anlamı yaratan, yaratıcı ve haliktir" (Dilek 2013: 25). Göğün doğu kısmının birinci kesiminde oturduğuna inanılmakta ve doğurganlık Tanrıçası olarak bilinmektedir. Ayuhıt (Ayzıt) Ana sadece insanların değil diğer canlıların (yıkı, sığır, köpek, tilki) da üremesine yardımcı olmaktadır. Yakut anlatmalarında Ayzıt Ana, Gök Tanrı'nın eşi olarak kabul edilmekle birlikte güzelliğin sembolü olduğu da hatırdan çıkarılmamalıdır. Bazı araştırmacılar Ayzıt Ana'yı Yunan mitolojisindeki Afrodite'ye benzetiyorlarsa böyle bir benzerlik söz konusu değildir. Yakut inancına göre göklerde olan Ayzıt doğum esnasında emrindeki perilerle birlikte lohusanın yanına gelir ve orada üç gün üç gece kalır. Bu sırada yeni doğan bebeğin ağzına *Süt Ak Göl*den getirdiği damlayı damlatır. Yakut Türklerinde doğumun gerçekleşmesinden sonra ateşe saç yapılarak Ayzıt Ana'ya dua edilir. Bebeğin doğumundan sonraki üç günün bitiminde Ayzıt Ana'ya uğurlama töreni yapılır.

Çeşitli kaynaklardan öğrendiğimize göre Ayzıt Ana'nın sembolü *Çığrgan kuğu* kuşu ile *beyaz turna*dır (Dilek 2013: 25-26).

Anadolu kültüründe Turna ayaklarının mezar taşlarına işlendiğini hatırlarsak Saha (Yakut), Altay kültürüyle olan yakınlığımız da görülebilecektir.

İslami dönemdeki analar hakkında ise daha çok bilgi bulabilmekteyiz:

Fadime Ana / Ayşe Fatma Ana: Bilindiği gibi Hazreti Fatma, Peygamberimizin kızı olup Hazreti Ali'nin eşidir. Ayşe-Fatma ise peygamberimizin eşi ve kızı olup bölge kültüründe "Eşe-Hatma Ana" olarak bilinir. Her iki ana da aslında birer sembol olup, Gök Tanrı inancındaki Umay

ve Ayzıt Ana'nın İslamileşmiş şeklinden başka bir şey değildir.

“Hadime” ve “Eşe Hatma” analar yeni doğan çocuğu yıkar, tuzlar ve huyunun kendisine benzermesi için bebeğin ağzına tükürür. Tükürük veya ağız yarı(barı)nın ağza tükürülmesi kam kültürünün dışında, âşık ve dinî tasavvufî Türk edebiyatında da olduğunu hatırlatmak isteriz.

Eğer Umay Ana'nın anne ve çocukları koruduğunu göz önüne alırsak “Hadime” veya “Eşe-Hatma Ana”nın doğuma yardımcı bir kadın olduğu kolaylıkla ortaya çıkar. Bu hususta, “Hadime Ana” ile “Umay Ana” arasındaki ilişkinin açık bir delili olsa gerektir.

“Ocak” olarak bilinen ve kurşun dökene, seğ sıvayan kadınlar hastayı kibleye karşı oturtuktan sonra üzerini beyaz tülbentle örter ve çeşitli duaları okuduktan sonra “El benim el değil ‘Eşe-Hatma’ veya ‘Hadime Ana’mızın eli” diyerek eritilmiş *kurşun* veya *seğ* sıcak suyun içerisine döker. Sonra bu sudan üç yudumu hastaya içirir. Ardından da artan su, dört yana serpilir.

Benzer uygulamalar Türkiye’nin hemen hemen her bölgesinde görülmekte olup kurşun dökmenin dışında yemek pişirilmesinde, yoğurt mayalanmasında, aşure yapılmasında besmele çekildikten sonra; “el benim el değil Ayşe-Fatma Anamızın eli” denilerek işe başlanmaktadır.

Hayme Ana: Silifke Yörük kültüründe pek bilinmese de Yörük kültürü ve tarihinde çok önemli bir yeri olup *Ertuğrul Gazî*’nin annesidir, türbesi Kütahya İli Domaniç İlçesi Çarşamba Köyündedir. Kocası *Gündüz Alp*’in Fırat Nehri’ni geçerken boğulup ölmesi üzerine Kayı Boyu’nun başına geçer. Kışları Bilecik İli Söğüt İlçesinde, yazları ise Kütahya İli Domaniç İlçesinin yaylalarında geçirir. Hayme Ana, Osmanlı İmparatorluğunun kurucusu Osman Gazi’yi kucağında büyütür. Hayme Ana’nın türbesi 1892 yılında II. Abdulhamit tarafından yaptırılmıştır.

Hayme Ana, Osmanlı İmparatorluğunun temelini kara çadırın altında atmış ve oradan büyük bir imparatorluk doğmuştur. Bugün başkentimiz Ankara’nın Haymana İlçesi de adını Hayme

Ana’dan almıştır. Hayme Ana’nın kocasının ölümünden sonra gösterdiği metanet ve ardından Kayı’nın geleceğini inşa etmesi Türk kadınının gücünü ve ufkunu göstermesi bakımından önemlidir.

Kadıncık Ana: Hayatı hakkındaki en sağlam bilgi *Hacı Bektaş Veli Velâyetnamesi*’nde olup Hacı Bektaş Veli, Sulucakarahöyük’e geldiğinde çamaşır yıkayan kadınlarla karşılaşır ve onlardan yiyecek bir şeyler ister. Kadıncık Ana’nın dışında hiçbir kadın Hünkâr’a ilgi göstermemesine karşılık o, evine gider ve ekmeğin arasına yağ koyarak misafirine ıkrar eder.

Kutlu Melek (Dede Korkut hikâyelerinin girişinde de geçmektedir), *Nuriye Hanım* ve *Fatma Hanım*’ların da Kadıncık Ana olduğu söyleniyorsa da bu bilgiler sahil değildir.

Kadıncık Ana, bazı kaynaklarda Hünkâr’ın eşi, bazılarında ise hizmetinde bulunan biri olarak vassıflandırılır.

Rahmetli aneminin de duası olan; “Artsın azalmasın, taşsın dökülmesin.” duasının kökenini Kadıncık Ana’ya kadar indirebiliriz. Hacı Bektaş Veli’nin ağzından çıkan duanın Silifke Yörükleri arasında bilinmesi de son derece anlamlıdır. Silifke Yörüklerinin okumuşlarının dışında hiç kimse Hacı Bektaş Veli’yi bilmez. Öyle olmasına karşılık aynı duanın Akdeniz sahillerine kadar inmesi ve 15. yüzyıldan bu yana benzer bereket duasının yapılması anlamlıdır.

Günümüzde Nevşehir İli Hacıbektaş İlçesinin batısında Savat mahallesinde Karahöyük’ün eteğinde Akpınar çeşmesinin yukarı kısmında etrafı duvarlarla çevrilmiş olan evin Kadıncık Ana’ya ait olduğuna inanılmaktadır. Bu evi folklorik açıdan değerlendirecek olursak;

1. Evde bulunan bir oyuğun içerisindeki toprak, suyla karıştırıldıktan sonra yenilirse çocuğu olmayan kadınların çocuk sahibi olacağına inanılmaktadır.

2. Hacı Bektaş Veli’nin duvara dayanmasıyla oluştuğuna inanılan sırt izinin olduğu yere yaslanıldığında sırt ağrılarının geçeceğine dair inanç yaygındır.

3. Kadıncık Ana’nın sır olduğuna inanılan tan-

dırın önünde mindere benzeyen bir taş bulunmaktadır ki bunun Kadıncık Ana'nın ekmek taşı veya Kamber taşı olduğu düşüncesi yaygındır (Kozan 2009: 55).

Görüldüğü gibi Kadıncık Ana evi olduğuna inanılan mekân, doğum âdetleri, halk hekimliği ve halk mutfağı açısından önemlidir.

2. Yörük Evi: Kara Çadır, Davar Evi, Çardak, Talvar

Kara çadır

Yaylak ve kışlak hayatını yaşayan Yörükler çoğunlukla çadırdır yaşarlar. Silifke Yörüklerinin çadırları, kara çadırıdır. *Keçi, teke, yazmış* ve *çebiç* kılalarının *kırklıkla* kırılması, *kıl tarağında* çekilmesi, *burma* yapılması, *kirmende* eğrilmesinden sonra *ıstarda* dokunarak elde edilir. Çadır, beş direk üzerine kurulur ki Yörükler arasında İslâm'ın beş şartını sembolize ettiği inancı yaygındır. Çadırların yönü büyük ölçüde kibleye doğru kurulur ve en önde ocak vardır. Çadırın arka kısmına *yüklük* denilir. Yüklük, toprağın üzerine döşenen odunların üzerine çeşitli çuvalların konulmasıyla oluşur. Çuvalların üzerine yatak, yorgan gibi eşyalar dizilir ve üzeri çul veya battaniye ile örtülür. Doğu tarafından *un çuvalları*, (arpa² ve buğday unu³ çuvalları), tavuklara verilecek *yem çuvalları* yerleştirilir. Batı tarafında ise *sı* ve *ayran tulukları* bulunur. Çadırın etrafı bölgede *sitil* adı verilen çullarla kapatılır. Bu arada *sitil vurmak* deyimini de hatırlatmak isteriz. Ağaçtan yapılan çuvaldıza benzetilerek yontulan ucu sivri çubuklarla sitil çulları çadıra ilişitirir ki buna *sitil vurmak* denilir. Çadır ve çatma direkleri ve bişek göç esnasında deveye ilk yüklenen eşyalardandır. Çadır direklerinin bıçak veya başka bir kesici ile kesilmesi, çentilmesi pek hoş karşılanmaz, böyle bir işlemin yapılması hâlinde evin babasının öleceği inancı yaygındır. Çadır direkleri ve çatmanın dışında bir Yörük çadırında *kösüre taşı* (bileği taşı), *tuz taşı* (tuzu inceltmeye yarayan altı ve üstü olan taş), *ekki torbası* (Ayran/yayık tuluğunun dışına serpilen çam kabuğun inceltilmiş şekli), *tuz torbası*, *kül torbası* (*dağarcığı*) (çamaşır yıkanması sırasında yumuşatıcı

2 Ekmeğin açımında ufra olarak ve köpeklere yal yapımında kullanılır.

3 Sarı veya tokmar buğday unu ekmek yapımında kullanılır.

cı olarak kullanılan meşe külü), *gaşşıklık* (kaşıklık), *çomça* (çömçe), *kazan*, *haranı* (küçük kazan), *ıbrık*, *helke* (kova), *ileğen* (leğen), *ileğence* (leğençe), *çencere* (tencere), *bişsek* (*bişek*), *sacayağı*, *oklava*, ağaç ve demir *şişler*, *iteği* (hamur yapımı ve ekmek açımında kullanılan sergi), yünden dokunmuş *soğra* (sofra), *namazla* (seccade) *tava*, *saban* (tabak) Yörük evinin aklımıza gelen diğer eşyalarındandır.

Çadırın kurulacağı yerin seçiminde; dere ağzı, çukur ve rüzgârdan korunaklı yerlerin olmasına özen gösterilir.

Silifke Yörüklerinin yaylada ve seyil(sahil)de konacakları yer bellidir. Yaylada ardıc, andız veya pelit (meşe) ağaçlarının gölgesi olan bir yere konulur. Seyilde ise rüzgârın etkili olmadığı koyaklar (vadiler) tercih edilir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi ocaklığın kurulacağı yer rüzgârdan korunaklı olmalıdır. Bir Yörük ailesi ocaklığın ve çadır kurulan (yurt) yerin temiz olmasına özen gösterir. Ocaklık genelde yaylaya geliste ve dönüşte ak toprakla sıvanır. Ocağın külünün evin batı tarafında *küllük* adı verilen yere dökülmesi gerekir. Ayrıca şeytanın çarpacağı düşüncesiyle küllükte oynanmaz. Çünkü küllük hem İslam öncesinde hem de İslam sonrasında kötü ruhların mekânı olarak kabul edilir.

Bir Yörük evinde çadırın kurulduğu yerin dışında keçilerin ve yavruları(oğlak)nın konulduğu *ağıllar* vardır. Büyükbaş hayvanlardan deve, at, sığır cinsi genellikle ayaklarından veya boynuzlarından ağaca bağlanırlar. Yine hayvanların kurttan korunması için ağılın dışına *boyuk* adı verilen korkuluklar dikilir. Hayvanlara nazar değmemesi için boyunlarına veya boynuzlarına ölmüş tosbağa (kaplumbağa) yavrusunun iskeleti takılır.

Silifke Yörüklerinin çadırı zaman zaman şiddetli esen poyrazla yıkılır. Bu durumda ocağın yakılması biraz zor olduğu için o gün ekmek yapılamaz. Yine Yörüklerde ateşin sönmesi, bilhassa su ile söndürülmesi iyi sayılmaz.

Davar Evi

Yerleşik hayata geçmekle birlikte hayvancılığı da devam ettiren Yörüklerin betonarme evlerinin dışında bir de *davar evleri* vardır. Davar evleri sürünün konulduğu ağılların üst kısmındadır. Büyük bir ça-

dır olmasa da *sundurma* denilen ağacın üzerine kara çulun atılmasıyla oluşur ki bu tür evlerde yatağın dışında pek eşya bulunmaz. Yine keçilerin kuzladıkları dönemde körpeler *kuzluk* adı verilen altına çam pürleri atılmış üzeri çulla veya ağaç dallarıyla kapatılmış yerlere bırakılır. Yörükler, keçilerin yavruladıktan (kuzladıktan) sonra gelen ilk süte *ağız* adını verirler ki körpelerin emmesi tıpkı insanlarda olduğu gibi sağlıkları açısından önemlidir. Onun için davar evinde sağılan ilk sütün kaynatabileceği küçük tencerelerin olması gerektiğini de hatırlatmak isteriz.

Çardak

Silifke Yörüklerinin *çardak* adını verdikleri ev şekli, arkası dağa veya toprağa gelmek şartıyla yan tarafları kuru taşla örülür ki kapısı ve penceresi yoktur, kibleye bakan ön tarafı tamamen açıktır. Çardak adı verilen bu evlerin üzeri mertek (kiriş) ve pardı (bazen çam pürü) ile kapatıldıktan sonra üzerine toprak dökülür. Toprak çardakların üzerinde yağmur yağdığında akmaması için ağaç veya taştan yapılmış *yuvak* lar vardır. Bölgede *yuvak* adı verilen bu silindirlere Doğu, Güneydoğu ve İç Anadolu Bölgelerinde *yuğ*, *loğ*, *yuv taş* gibi adlar verilmektedir. Yazın sıcaklığında toprağın çatlaması üzerine ilk yağmurlarda “dam akar”. Bu durumda ev sahibi damın üzerine çamurun *yuğ*, *loğ*, *yuvak taş*ına yapışmaması için saman atar. Sonra da damı yuvak taşıyla yuvur. Toprağın sıkışmasından sonra da “damın akması” durur. Bunların dışında çardağın üzerine deniz kenarından getirilen çorak topraklar dökülerek akması engellenir.

Bugün artık müzelik olan bu taşlar, bazen çöplüklere atılmış bazen de dolgu maddesi olarak kullanılmıştır. Aslında yuğ taşıyla ilgili uygulamalar *Hacı Bektaş Veli Velayetnamesi*’nde de geçmekte olup metin aşağıdadır:

“Hazret-i Hünkâr Hâcî Bektaş Veli hizmetinde Monla Sa’de’d-dîn on sekiz yıl kaldı bir gün mezkûr Suluca Kar’öyük ki zîker olunmuşdur bir kadîmî mescidi vardı ol mescidiün önünde bir kara taş vardı dâ’ima Hazret-i Hünkâr ol taşun üzerinde gâh gâh otururdu ve gâh yatturdu bir gün yağmur yağup gine açıldı çoğaç oldu Hazret-i Hünkâr ol taşun üzerine çıkup yatdı Monla Sa’de’d-dîne

çağırıp eyitdi çık şû mescidi yuvağla tamlamasun yağmur yağıpturur didi Monla Sa’de’d-dîn dabı mescid üzerine çıkup yuvağı eline aldı yuvağlamağa başladı” (Duran-Gümüşoğlu 2010: 589).

Bu bilgiler de bize gösteriyor ki 1035 tarihinde İç Anadolu Bölgesi’ndeki evlerin yapıları ve günümüzde az da olsa kullanılan yuvak taşlarının eskiliğini göstermesi bakımından üzerinde durmayı gerektirmektedir. Yuğ taşı Türk kültür hayatında modern edebiyatımıza da konu olmuştur. Hamit Zübeyr Koşay tarafından yazılan romanın konusu yuğ taşıdır (Koşay 1949; Kalenderoğlu 2000: 87-89).

Yuğ taşı sadece halk biliminin değil aynı zamanda sanat tarihçinin de çalışma alanına girmektedir. Zaten yuğ taşı, taş yontucunun bir eseri olmasıyla da güzel sanatların bir dalı olan mimariyi de yakından ilgilendirmektedir.

Yukarıda verilen bilgilerden Hazret-i Hünkâr’ın taşın üzerine oturması ve yatmasından söz edilmektedir. Günümüz Türkiye’sinde eskiyen yuğ (yuvak) taşları, dış kapının önüne konulur. Günlük geliş gidişlerde bu taşın üzerine oturulduğunu yakından bilmekteyiz ki bu taşlar bir ölçüde sandalye görevini görmektedir.

Son olarak *yuvak*, *yuvlamak*, *loğ taş*ı ve *loğlamak* kelimelerinin Türkiye Türkçesinin söz varlığı içerisinde olduğunu hatırlatmak isteriz. 1035 tarihli Velâyetnâme nüshasında bu kavramların geçmesi kelimelerin eskiliğini göstermesi bakımından önemlidir (Duran 2007: 465).

Talvar

Talvara gelince kara çadırların kalmaması, göç hayatının modernleşmesiyle birlikte taş evlerin yanı sıra üzeri ağaç dallarıyla örtülen yayla evleri yapılmaya başlanmıştır. Uzun sırık(kiriş)ların üzerine meşe dallarının döşenmesiyle oluşan bu evler göçebelikten yerleşik hayatın geçişin başlangıcını oluşturmaktadır. Günümüzde Silifke Yörüklerinin kıl çadırları parmakla gösterilecek kadar az olmasına karşılık tercih daha çok talvar adı verilen evlerden yanadır. Artık bu evlerde çıranın yerini elektrik, meşe odununda pişirilen yemeklerin yerini, tüp gazlı ocaklar, yine meşe odununda yapılan

sac ekmeklerinin yerini çarşı/fırın ekmekleri almıştır. Bir Yörükün hayatında temizliğin sembolü olan *yunaklık* ve *yunaklık taşı* da günümüzde kullanılmamaktadır, artık *çökertme kazanı*(tenekesi)nın yerini kimyasal yumuşatıcılar, *toku*ların yerini kimyasal beyazlatıcılar almıştır. Yine süt ürünleri *peynir*, *nor*, *çökelek* yapılmamakta, sütü olanlar ürünlerini mandıraya vermektedirler. Bu sebepten de ne *çatma* ne *bişkek* ne *süt kazanı*na ne de *peynir kesesine* ihtiyaç kalmamıştır.

Bütün bunlardan sonra artık *değişik* de yapılmamaktadır. Değişik yapılırken helke(kova)nın içine sarkıtılan çubukların üzerine atılan *çentik*(kertik)ler ve çadırın bir köşesinde çubukların saklandığı kese(dağarcık)ler de kalmamıştır.

Tuncelililerin, Sivashların *hab* dedikleri bu gelenek de artık folklorun unutulmaları arasına girmek üzeredir.

Bugün Kırgızistan'ın başkenti *Bişkek* adını Yörük kültüründe önemli bir yeri olan yayık yaymada kullanılan *bişekten* almıştır.

15. yüzyılda *Hacı Beştaş Veli Velâyetnamesi*'ni yazanlara da teşekkür ediyoruz. Eğer yuv (yuvak, loğ) taşını yazmasalardı geleneğin 600 yıl önce yaşadığını nereden bilecektik?

Günümüz Türkçesinde “g” ünsüzünün düşmesiyle oluşan *yayla* kelimesinin yardımıyla yaylacılık âdetleri ve özelliklerini hatırlamış olduk. Bu geleneği uzun yıllar devam ettiren Yörüklere ne kadar teşekkür etsek azdır. İlkbaharla yaylaya göçen Yörükler, sonbaharla birlikte sahile (seyile) dönerler ki büyük Yörük Hayme Anamız da aynısını yapmıştır. Hayme Anamız bize Osman Gazi'yi, Ertuğrul Gazi'yi, Mustafa Kemal Atatürk'ü verdi ve hatırlattı, sizin atalarınız 700 çadırdan dünyaya hükmeden bir imparatorluğun doğmasını sağladı, atalarınızla ne kadar gururlansak azdır dedi... Ne acıdır ki biz tarihimizi, geçmişimizi, bu toprakların nasıl vatan olduğunu çok çabuk unuttuk, gün, titreyip kendimize dönme zamanıdır. Türkiye'de Türk'e düşman olanlar belirli kavramları gözümüzün içine baka baka söylerlerken biz ne *Fadime Ana'yı* ne *Ayşe Fatma Ana'yı* ne *Hayme Ana'yı* ne de *Kadıncık Ana'yı* anlatma gereği duymadık. Hatta

başkentin ilçesi *Haymana*'nın adını *Hayme Ana*'dan aldığını bile öğrenmeye ihtiyaç duymadık. Dahası var Cumhuriyetin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün; “Nerede kara bir Yörük çadırı görürseniz, dumanı da tütüyorsa dünyada hiç bir güç bizi asla yenemez” veciz cümlesini de unuttuk. Ama unutulmaması gereken bir şey daha vardır, hâlâ *Toroslarda*, *Binboğalarda*, *Amanoslarda*, *Antalya'da*, *Denizli'de*, *Isparta'da*, *Manisa'da*, *Muğla'da* *Balıkesir'de*, *Bursa'da*, *Şanlıurfa'da* kısacası Türkiye'nin tamamında Yörük çadırlarının dumanı az da olsa tütmeye devam ediyor, o hâlde korkuya gerek yoktur. Gün geldiğinde o dumanı tüten çadırların çocukları gereğini yapacaktır, bundan hiç kimsenin şüphesi olmasın.

Ne mutlu Türküm diyene...

KAYNAKLAR

- Atalay, Besim (1985), *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi I*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Dilek, İbrahim (2013), *Türk Mitoloji Sözlüğü (Altay-Yakut)*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Duran, Hamiye (2007), *Velâyetnâme*, Türk Diyanet Vakfı Yay.
- Duran, Hamiye (2007), *Velâyetnâme*, Türk Diyanet Vakfı Yay.
- Duran, Hamiye-Dursun Gümüsoğlu (2010), *Hünkâr Hacı Bektaş Velî Velâyetnâmesi*, Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi Yayınları Araştırma Dizisi.
- Ergin, Muharrem (1973), *Orhun Âbideleri*, İstanbul: Boğaziçi Yay.
- Halaçoğlu, Yusuf (2009), *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453/1650)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- İnan, Abdulkadir (19787), *Makaleler ve İncelemeler I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Kalenderoğlu, İhsan (2000), “Folklordan Romana: Yuvaktaşı”, *Edebiyat Güncesi*, (16), 87-89.
- Koşay, Hamit Zübey (1949), *Yuvak Taşı*, İstanbul:
- Kozan, Serap (2009), *Neşehir Yöresindeki Ziyaret Yerleri*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Sümer, Faruk (1980), *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri, Boş Teşkilatı, Destanları*, İstanbul: Ana Yay.
- Türkay, Cevdet (1979), *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, İstanbul: Tercüman Yay.

Sulbünün devamı ve ulusunun bekası için, özü Türk olanın, sözü Türkçe olmaz mı? Sözü Türkçe olan, daha Türk'çe yaşamaz mı? Daha mutlu olmaz mı? Türk yurdunda doğanın, Türk yurdunda kalanın, Türk kültürü alanın, ulusu Türk olanın dili Türkçe olmaz mı?

Bu anlayışla, “dilimizin bağımsızlığı, ulusumuzun bağımsızlığıdır” diyen büyük önder Atatürk; bir bilgenin ya kulağına fısıldamış ya da ona el vermiş olmalı ki o bilge de “Dilimiz ne kadar Türkçe olursa ya da ne kadar Türkçe konuşursak o kadar Türk'üz” demiştir. Doğru demiş kanımca, o bilge kişi, o büyük önder. Ağzı petek, dili bal olmalı o bilgenin, o önderin. Doğru söze ne denir? Dense dense ya çok doğru ya da dosdoğru denir.

Aslında bu denklem, dil ve millet ilişkisinin temelinde, doğasında vardır. İnsanların yapılanma hareketlerine baktığımız zaman, dalga dalga, evrimleşerek bireylerin toplumları, toplumların milletleri, milletlerin ulusları, ulusların da medeniyetleri oluşturduklarını görürüz. İşte, bu yapılanma dalgalarını oluşturan bir damla vardır. O da dildir. Ayrıca, bir ulusun dili, o ulusun kültürünün en önemli yapı taşlarından biridir. Bu demektir ki dil, bir ulusun varlığının, birliğinin, dirliğinin, diriliğinin ve bağımsızlığının en güçlü teminatıdır.

Hâl böyle olunca, kararlı ve onurlu bir duruşla ilk, tek ve hep bir ağızdan denebilir ki “Türk'sem şayet bu denklemde özgür ve cesur ve de Türkiye'de Türk'çe yaşıyorsam, bu coğrafyada yürekli ve yiğitçe, Türkçe olmalı öncelikli dilim; ana dilim, ata dilim, öz dilim”. Türkçe konuşmalıyım gür ve yüksek sesle çekinmeden; Türkçe okumalı, Türkçe yazmalıyım doğru düzgün; Türkçe ağlamalıyım yerinde, sırasında; Türkçe gülmeliyim Türk bildiklerimle, alnım açık başım dik. Türkçe çalmalı, Türkçe söylemeliyim gönlümce, söz incisi bütün türkülerimi desem, “ana sütü gibi temiz, ana sütü gibi helal” şairin dediği gibi.

Desem ki Türkçe çınlamalı yaşadıkça kulaklarımda; mühür gözlü, çile gülü annemin yanık ninnileri, ak pürçekli pamuk saçlı ninemin perili masalları... Derken yüreğimde tomurmalı sevi

sevi her sabah ve içimde açmalı sevda sevda pelték Türkçesi gözü pek haşarı çocukluğumun, desem.

Desem ki Türkçe yürümeliyim dimdik uzun ince yollarında gündüz gece; söz ağası, saz ustası koca ozan Pir Veysel'in dursuz duraksız... Türkçe tütmeli duman duman, her yöresinde Anadolu'nun buram buram Türkçe kokmalı, Elif yüklü karasev-dası kara yağız Karacaoğlan'ın, salkım salkım duy-gu seli dizeleri... Türkçe dinlemeliyim pür dikkat mistik öğütlerini gün boyu, Türkmen kocası er kişi, ermiş ozan koca Yunus'un bir ömür, desem.

Desem ki Türkçe paylaşmalıyım kaygılarını Kaygusuz ve Pir Sultan canların; Türkçe girmeliyim dergâhına olduğum gibi ney ve kudüm eşliğinde, Mevla dostu yüce Mevlana'nın içim dışım bir... Türkçe yorumlamalıyım içimden geldiği gibi derde deva bestelerini şanına yaraşır biçimde, Hafız Post-ların, Itrilerin, Dede Efendilerin huşuu içinde... Türkçe vurmalıyım erkekçe, döne döne dizlerimi ağır ezgi, toprağına taşına meydanlarında ana yur-dumun, bir yanımda mor cepkenli Yörük Ali, bir yanımda kaytan bıyıklı Çakırcalı, desem.

Desem ki Türkçe yükselmeli yüksek tonda, saf Türkçe, uzun soluklu yağız atlı akıncı cetle-rimin nal sesleri, Orta Asya'dan, Anadolu'dan, Balkanlar'dan... Türkçe çınlatmalı, Türkçe inlet-meli Çamlıbel'i gümbür gümbür; eğilmez başlı, er meydanlarının meydan eri, kır atın gerçek süvarisi korkusuz koç yiğit namı Koroğlu'nun erkeksi na-raları... Türkçe atmalıyım Türk'çe, dev adımlarımı, çağdaş ilkelerinin sönmez ışığında, sarı saçlı mavi gözlü devin izinde; Türkçe dinlemeli sesimizi, yer gök su, Türkçe akmalı gümüş dere, gümüş gümüş, desem.

Desem ki Türkçe okumalıyım, su gibi, tüm benliğimle, millî abidem Ömer Seyfettin'in, Sait Faik'in şaheser öykülerini satır satır; Türkçe dinlemeli, Türkçe anlatmalıyım sevenlerine, sevdiklerine yabana inat... Türkçe etmeliyim inandığım gibi en etkili dualarımı arı duru, Türkçe dilemeliyim istediğim gibi en içten dileklerimi katıksız... Türkçe olmalı, salt Türkçe, sevinçlerim, sevgilerim üzüntülerim dilime özgü, telimde ezgi, gergefimde

oya oya, nakış nakış, desem.

Desem ki adım olmalı Türkçem; ilk adım, göbek adım, soyadım, soydaşım; suyum, ekmegim, aşım olmalı; ayım, yıldızım, güneşim olmalı. Kiblem olmalı, Kabe'm olmalı desem; öz dilim, ana dilim, ata dilim...

Desem ki

Türkçe atmalı nabzım, yüreğim Türkçe vurmali;

Türk doğdum, Türkçe yaşamalı, Türkçe ölme-
liyim.

Türkçe kapanmalı gözlerim, kalbim Türkçe dur-
malı;

Türkçe kılınmalı cenazem, türkülerle gömülme-
liyim,

Desem.

Ve desem ki

Yoz dilin, yaban dilin adı; öz dilin, ana dilin tadı
vardır;

Ana dilin, öz dilin ölümsüz hayatı, özgürlük be-
raatı vardır;

Sözün özü, dili Türkçe olanın, başka ne muradı
vardır,

Desem.

Sanırım az demiş, doğru demiş, öz demiş olu-
rum...

OKUMAK VE YAZMAK ÜZERİNE

Harika UFUK

“Okumayı öğrenmek, en güç sanattır. Âdemin hayvaniyeti yemekle, insanıyeti okumakla kaimdir.” demiş Namık Kemal. Bembeyaz tarlalara ektiğimiz siyah tohumlar okundukça hasat edilir hem de defalarca... Okuyanlara minnetim çok, yazanlara da... Hem okuyup hem yazanlara da çifte selam yolluyorum sevgimi turnaların kanatlarına yükleyerek...

Yazmak ateşten gömlektir. Bazen yazarının başını yakar, bazen hapisanelerde süründürür. Yine de yazarsınız çünkü içimizden geçeni, yüreğimizden taşanını dökeceğimiz yer satırlarımızdır. “İnsan ne söyle-

diğini bilmeli, fakat her bildiğini söylememelidir.” diyor Namık Kemal... Her bildiğini söyleyenin başı beladan kurtulmaz ama haksızlıklar karşısında susmak da doğru değildir. Nitekim peygamberimiz Hz. Muhammed Mustafa (sav) bir hadisinde “Haksızlık karşısında susan dilsiz şeytandır.” demiştir. Yine de akıl süzgecinden geçirerek yazmakta fayda görüyorum.

Bazı insanlar neden yazdığımızı merak ediyorlar. “Zihin fukara olunca, akıl ukala olurmuş.” Aklimız ukala olmasın diye zihnimizi geliştirmek için okuyoruz. Fukara zihinlerden uzak olmak için de yazıyoruz. Bazı kişiler de “Yazarak çok mu para kazanıyorsunuz?” diye soruyorlar. Evet, para da kazanıyoruz ama çok değil; çünkü gazetelere, dergilere, internet sitelerine pek çoğumuz genellikle bedava yazıyoruz. Kitaplarımız satıldıkça cüzi miktarda para kazanıyoruz. Her şey para mı? Yazmak, benim için nefes almak kadar ihtiyaç çünkü yazınca mutlu oluyorum. Paranın satın alamayacağı mutluluğu yazarak elde ediyorum. Az şey midir bu?

“Kimse okumuyor.” diyenler de çıkıyor elbette... Emin olun; okuyanlar da var, onlara saygımızdan yazıyoruz. Gelecek kuşaklara hepimiz borçluyuz. Biz kitap okuyarak büyüyen, teknolojinin yetersiz olduğu dönemlerin çocuklarıydık. Başkalarının yazdıklarını okuyarak zihnimizi geliştirdik olabildiği kadar tabii... Biz de yazalım ki bizden sonraki kuşaklara izimiz kalsın. Yazdıklarımızın bazıları kuma yazılmış gibi kısa sürede yok olacaktır belki de taşla nakşedilmiş gibi sonsuza kadar var olacaktır. Zaman gösterecek bunları...

Okumaya sevk eden, onları kitap okumaya özendiren yazılar yazalım o hâlde... Mesela öğüt veren yazılar sıkıcı gelebilir. “Şunu yapın, bunu yapmayın.” demektense davranışları ve sonuçlarını anlatan bir öykü yazabiliriz. Okuyan dersini kendi çıkarırsın. Ahkâm kesmek hoş olmuyor. Okuma zevki ve alışkanlığı aşılanmalıdır özellikle çocuklarımıza... “Ağaç, yaşken eğilir.” Bu atasözümüzü hiç unutmayalım.

“Kitap okuyunca ne değişecek ki?” diyenlere çok bilindik ama bir o kadar da güzel şu sözle cevap verelim: “Böyle düşünüyorsan elindeki kitaba iyi bak. O da bir zamanlar odundu.” Kendini yetiştirmenin baş şartı okumaktır.

*“Sızı diye bir illete tutudum
Hiç vermiyor ara, ara Allah’ım
Genç yaşında dertten derde katıldım
Çiğerlerim yara, yara Allah’ım”*

20. yüzyılda yetişen âşıklar arasında önemli bir yere sahip olan Ferrahi, henüz yolun yarısındaiken aramızdan ayrılmasına rağmen, o mücadeleli yaşam süreci içerisinde, geride acılarla, dertlerle ve zorluklarla yoğrulmuş ölümsüz eserler bırakarak adını yaşatmayı başaran nadide isimlerden biridir. Bugün, “Ferrahi” adı anıldığında birçok şey çağırır zihinlerde. Çünkü;

Ferrahi denince, henüz ömrünün baharını yaşamadan aramızdan ayrılan talihsiz bir âşık gelir akla.

Ferrahi denince, sessizliğinin sesi olan kızı Emine’yle, yürekleri dağlayan yanık nağmeler yankılanır hatıralarda.

Ferrahi denince, “Ah neyleyim gönül senin elinden / Her zaman ağlarım, gülemem gayrı” ve “Elâ gözlü nazlı yâr” türkülerinin nağmeleri çınlar kulaklarda,

Ama her şeyden önemlisi, acı denince, dert denince, yokluk denince, hastalık denince, gülmeyen âşık denince akla gelen sayılı isimlerden biridir Ferrahi adı.

Sözün özü, Ferrahi için daha çok şey söylenir ve bunları dinlerken insanın aklı mantığı almaz, bu kadar çok yaşanmışlıklar 35 yıla nasıl sığdı ya da Ferrahi, bu kısacık hayat yolunda bütün bu olanlara nasıl dayandı? Galiba “doğuştan şanslı”lara, “doğuştan fanatik”lere bir de “doğuştan dertli”leri eklemek gerekir.

Çukurova yöresinin güçlü isimlerinden biri olan Âşık Ferrahi’nin hayat hikâyesi oldukça hazindir: Babası Mustafa Ergat, 1914-1918 yılları arasında Siirt İli Eruh İlçesine bağlı Kever Köyünden gelerek Adana’nın Ceyhan İlçesine bağlı Kurtkulağı

1 Bu yazı 22-23 Mart 2012 tarihleri arasında Konya’da düzenlenen “44. Âşıklar Bayramı” programı kapsamında gerçekleştirilen; “1966’dan Günümüze Konya Âşıklar Bayramı ve Âşık Edebiyatı Sempozyumu”nda bildiri olarak sunulmuştur.

Köyüne yerleşir. Burada kendini kabul ettirip işini kuran Mustafa Ergat’ın ilk hanımı ölünce, ikinci evliliğini Ceyhan’ın Kıvrıklı köyünden Osman Metin (Çingil Osman)’ın kız kardeşi Emine ile yapar. Bu evlilikten Mehmet Ali/Ferrahi (1934) ve Sabiha adında iki çocuğu olur. Ancak Mustafa Ergat’ın iş hayatında bilerek veya bilmeyerek yaptığı bir yanlış, onun hayatını bir anda değiştirir. Ağaya ihanet ettiği düşüncesiyle dövülen Ergat, aklını kaybederek alıp başını gider. Bir daha da dönmez köyüne...

İşte babanın bu kayboluşu, Mehmet Ali’nin çileli hayatının başlangıcı olur. Bir süre sonra annelerinin de ölümü üzerine öksüz kardeşleri, dayı Osman Metin alır yanına... Ancak, fazla kalamaz Mehmet Ali, dayı ocağında ve 7-8 yaşlarındayken buradan alınıp köyün eşrafından Halil Turan’a besleme olarak verilir. Bir süre burada çobanlık yapan Mehmet Ali’yi, dayısı tekrar yanına alır. Burada, çift sürüp çobanlık yaparak geçimini sağlamaya çalışır.

Herhangi bir eğitim almayan Mehmet Ali, okuma yazmayı kendi imkânları ile öğrenirken 12 yaşlarında, çobanlık yaptığı bir günde bade içip “Ferrahi” olur. Onun âşıklığa adım atmasında, ağasının Emine adındaki kızının büyük etkisi vardır. Emine’ye olan aşkı ve ona kavuşamaması sonunu hazırlar ve dermanı bulunamayan hastalıklarla boğuşur. Diğer taraftan okuduğu hikâye (Âşık Garip ve Kerem ile Aslı) ve şiir kitaplarından (özellikle Karacaoğlu’nın şiirlerinden) aldığı ilham ile söylediği şiirlerini “Mahsun Çocuk” adını verdiği defterde toplar. (Ne yazık ki, bu defter bugün bulunamamıştır.)

1954 yılında askerlik görevi ile İstanbul’a gelen Ferrahi, burada yakalandığı “tüberküloz” hastalığından dolayı “hava değişimi” sebebiyle tekrar memleketine gönderilir ve iyileşemediği için bir daha asker ocağına dönemez. Acı üstüne acı yaşayan Ferrahi, hastalığının devam etmesi yetmezmiş gibi, dayısı tarafından da hastalığı çocuklarına bulaştırır düşüncesiyle evden hatta köyden kovulur.

Dertli âşığımız, Ceyhan’da arkadaşı Hamit

Zorba'nın yardımıyla, onun çalıştığı çiftlikte işe başlar. Bu arada bir taraftan şiirlerini çoğaltan Ferrahi, diğer taraftan saza merak sarar. Sonrasında, saziyle sözüyle kendini âşıklar meydanında bulur ve giderek artan şöhreti bütün yurda yayılır.

1959 yılında (25 yaşında), Ceyhan'ın Kürkçüler Köyünde gördüğü ve akrabası olan bir kıza gönül verir ve sonrasında bu kıızı kaçıır. Bu evlilikten, Emine (annesinin adı), Mustafa (babasının adı) ve Şem'i (Konyalı Âşık Şem'i'nin adı) adında üç çocuğu dünyaya gelir. 1960-1961 yılları arasında Adana'ya taşınan âşığımız, burada bir saz evi açar. Saz evinde, bir taraftan isteyenlere saz dersi verirken diğer taraftan da destan ve plak satarak geçimini sağlamaya çalışır. Bu vesileyle şöhreti dalga dalga yayılan Ferrahi, yaptığı radyo programlarıyla sesini geniş kitlelere duyurmayı başarır. Artık, "Ah neyleyim gönül senin elinden / Her zaman ağlarım, gülemem gayrı", "Hasta gönlüm divanedir durmuyor" ve "Elâ gözlü nazlı yârı" gibi eserleri en çok dinlenen türküler arasında yer almaya başlar.

Fakat Ferrahi'nin hayatında mutluluğa fazla yer yoktur. Askerdeyken yakalandığı illet bir türlü yakasını bırakmamış ve gün geçtikçe daha da kötüye giderek "gırtlak veremi"ne yakalanmasına sebep olmuştur. Artık, onun için en büyük nimet olan sesi yoktur:

"Der Ferrahi, kime diyem hâlimi
Konuşurken sakat ettin dilimi
Yara açtın göğsüme, бүktün belimi
Vücudumu delik delik eyledin" (Atılğan 1997: 37)

O günden sonra, beş yaşındayken okumayı yazmayı ve türkü söylemeyi öğrettiği kıızı, onun yanık ezgilerinin dili olmuştur. Bundan sonra Ferrahi'nin sazi, kıızı Emine'nin sesi ile bütünleşip meydanlarda nağme nağme yükselmeye başlar.

Acılara, dertlere büyük bir metanetle göğüs geren Ferrahi, bir elinde sazi bir elinde Emine'si ile vurur kendini yollara ve 1967 yılında 2. Konya Âşıklar Bayramı'na katılır. Burada kendisinin çalıp kızının söylediği "Elâ gözlü nazlı yârı" türküsüyle birincilik ödülü alır. Bu başarısı 1968 yılında da devam eder ve Köroğlu birincilik ödülüne Ferrahi

lâyık görülür. Ama bundan sonraki âşıklar bayramında artık Ferrahi yoktur, yarışmalarda onun adı zikredilmeyecektir. Çünkü doğduğu günden bu güne kadar dertten derde atılan Ferrahi'nin çilesi dolmuştur ve henüz yolun yarısındayken kimilerine göre daha hayat yeni başlarken, o işini bitirip sevenlerini gözyaşlarıyla baş başa bırakarak, 22 Nisan 1969 tarihinde ebedî istirahatgâhına çekilmiştir².

O, giderken de ziyaretine gelen dostları Feymani ile Abdulvahap Kocaman'ı eli boş göndermemiş, ölmeden önce, son şiirini bunlar için söylemiştir:

"Ferrahi der uğrak verdik dünyaya
Bazı atlı gezdik bazı da yaya
Elveda etmeye, helâlleşmeye
Sabah sabah hoş geldiniz haneme" (Atılğan 1997: 14)

O, ölmeden evvel vasiyetini de yapmıştır:
"Neler geldi girdi benim düşüme
Felek bu dertleri taktı peşime
Bir yazı yazın ki mezar taşıma
'Ferrahi dünyada gülmemiş' deyin" (Atılğan 1997: 168)

Âşık Emr'i Vasi ise Ferrahi'nin ölümü üzerine söylediği; "Son Hatıra" adlı şiirinde:

"Âşk yüzünden çekti binlerce cefa
Emek etti yâre, görmedi vefa
Yetim kaldı Emine'yle Mustafa
Hakk'ın rahmetine eren Ferrahi" (Atılğan ? : 17)
diyerek onun hayattayken çektiği sıkıntıları birkaç mısra ile özetler.

Ferrahi'nin ardından Feymani, Gül Ahmet Yiğit, Âşık Gaygılı, Hacı Karakılıç ve Abdulvahap Kocaman gibi birçok âşığımız şiirler söylemiştir. Ama bunlar içerisinde bir âşığımız var ki, âdeta kendi başına gelecekleri de yıllar öncesinden hissetmiş gibidir:

"İmâmî de Ferrahi'nin yolunda
Kendimi seyrettim onun hâlinde
Bin dokuz yüz altmış dokuz yılında
Ecele boynunu бүkmüş Ferrahi" (Atılğan

² Bu bölüm hazırlanırken, Halil Atılğan'ın; *Âşık Ferrahi / Hayatı, Şiirleri, Türküleri* (Adana ?) ile *Ceyhanlı Âşık Ferrahi* (Ankara 1997) adlı eserlerinden yararlanılmıştır.

1997: 236)

(Geçtiğimiz günlerde aramızdan ayrılarak Ferrahi'nin yanına giden Âşık İmâmî'yi de bu vesileyle rahmetle anıyoruz.)

İşte, acılarla dolu bir hayat hikâyesi... Yakasını bir türlü bırakmayan yokluk, çaresizlik, hastalık ve kötü kader... Ferrahi'nin 1967 yılında takvim yaprağına yazdığı günlüğü de çektiği sıkıntıların rengini ortaya koyar:

“29 Ocak Pazartesi: *Sabahleyin cip ile İmamoglu'na geldik. Arkadaşım Mahmut anıların yanına vardım. Ordan da Adana'ya eve gittim.*

30 Ocak Salı: *Evden biraz kahveye gittim. 20 tane kitap, bir tane kitap sattım, yine eve geldim. İlaç lazımdı, onu aldım ve kullandım.*

31 Ocak Çarşamba: *Bir tarafa gitmedim, yalnız evde oturdum. Biraz da rahatsız idim. Sonra düzelir gibi oldu.*

1 Şubat Perşembe: *Bir tarafa gitmedim. Rahatsız idim. Evde yattım, Kızıldere'den çok sevdiğim bir dost geri yoklamaya geldi. Allah Razı olsun.*

2 Şubat Cuma: *Sabahleyin biraz iyileştim. Kahveye gittim. Arkadaşlara sekiş tane kitap sattım. Ordan eve geldim, yattım.*

3 Şubat Cumartesi: *Kıvrıklı köyüne gittim. Akşam kahveye çıktım. Kırk lira toplamış birisi... Birisi saza deydi, düşdü, kırıldı. Orda yattım, kayınbabama geldik. Sabahleyin geri Adana'ya gittim. O gece evde yattım.*

7 Şubat Çarşamba: *Yine Kilis'de kaldım. Aynı evde misafir oldum. Sazı tamirden aldım. Para almadılar.*

8 Şubat Perşembe: *Sabahleyin Kilis'den eve hareket ettim. Akşam saat 7'de Adana'ya vardım. Eve kavuştum, sağ selamet, çok şükür.*

9 Şubat Cuma: *Evde istirahat ettim. Bir tarafa çıkmadım.*

10 Şubat Cumartesi: *Sabahleyin Ceyhan'a gittim. Ordan Soysalı köyüne düğüne gittim. Bana çok hörmət gösterdiler. Akşam kahveye çıktım, 65 lira topladılar.”* (Atılğan?: 150)

Hastalıklar, satılan kitaplar, toplanan paralar ve alınan ilaçlar Ferrahi'nin çilesini çok güzel anlatıyor. Ama bu acılar, onun duygularının daha da derinleşmesine, perçinlenmesine, gözyaşlarıyla yoğrulup mısra mısra dizilmesine sebep olmuştur. Meçhule karı-

şan baba, iki kardeşi yalnız bırakarak ebedî dünyaya göçen anne, öksüzleri evinden kovan dayı, Ferrahi'nin yaşama arzusunu söndürmemiş, aksine onun şairliğine şairlik katarak dertlerle yoğrulmuş, kalbin derinliklerinden gelen bir sesin sahibi yapmıştır.

Ferrahi'nin bu kısacık hayatı sonunda geride bıraktığı yirmi kadarı bestelenmiş 120'ye yakın şiirini incelediğimizde, onun âşıklık geleneği içerisinde iyi bir yere sahip olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Ayrıca, âşıkların, şiirlerini söylerken herhangi bir sanat endişesi gütmemelerine rağmen Ferrahi'nin şiirlerinin sanat açısından da oldukça güçlü olduğunu görmekteyiz. Onun için, Ferrahi'nin edebî kişiliğini incelerken konuyu iki başlık hâlinde incelemeyi uygun gördük:

1. Ferrahi'nin Âşıklık Geleneği İçerisindeki Yeri

Peki, nedir âşıklık geleneği ve bu gelenek içerisinde Ferrahi'nin yeri? Her meslekte olduğu gibi, âşıklıkta da geçmişten günümüze uygulana gelen ve bu özelliği ile de gelenek hâline gelmiş bazı kıstaslar vardır. Bunları sırasıyla ele aldığımızda:

1.1. Şiirlerini Saz Eşliğinde söylemesi:

Her ne kadar saz çalmasını bilmeyen sanatçılarımız olsa da âşık edebiyatı sahasında saz, önemli bir yere sahiptir ve saz, âşığın sembolü gibidir. Halk arasında söylenen “*Sazsız âşık, kulpsuz testiye benzer*” sözü de bu düşünceyi doğrular niteliktedir. Levni'nin “*Şaire ses ile saz ü söz gerek*” dediği gibi söz, saz ve ses ile birleştğinde daha anlamlı bir hâl alır.

Ferrahi, başlangıçta saz çalmasını bilmez. Anlatıldığına göre bade içtiğinde elindeki değneğini saz yapıp deyişler söylemeye başlamıştır. Ama daha sonra Ceyhan'da ikamet eden Şevket ustanın saz evinde kendini yetiştirerek sözünü sazının nağmeleriyle bütünleştirmiştir. Gün gelip de yakalandığı amansız hastalık sonucu sesini kaybedince, bütün gücünü sazına vermiş ve onun sazı Emine'nin sözüyle bütünleşerek kendisini, dillerden düşmeyen türkülerin, destanların sahibi yapmıştır.

O, Adana'da açtığı saz evinde de bir taraftan saz yapıp satarken diğer taraftan isteyenlere saz çalmayı öğretmiştir.

1.2. Doğaçlama Ŗiir Söylemesi

Âşıkların en büyük özelliklerinden biri de Ŗirlerini doğaçlama söyleme özelliğine sahip olmalarıdır. Çoğu âşığımız, bu maharetlerini ispatlamak için, meydanlarda Ŗiir okuyacakları zaman dinleyicilerden “ayak” ister. Oldukça zor olan ve âşıkları diğer Ŗairlerden ayıran bu zellik Ferrahi’de de görülmektedir. Onun âşıklar meclisinde alıp ığırması, yaptığı atışmaları (Atılğan 1997: 52-54, 136-138), doğaçlama Ŗiir söylediğinin en güzel işa-retidir.

Ancak âşığımızın çektiği hastalıklar sonucu sesini kaybetmesi, doğaçlama Ŗiir söylemesine de engel olmuştur. O, sesini kaybettikten sonra, yazdığı Ŗiirlerini kızı Emine’ye ezberleterek sahnelere birlikte çıkmışlardır.

1.3. Bade İmesi

Anlatıldığına göre Ferrahi, daha Ŗiirlerini söylemeye başlamadan önce, henüz 12 yaşındayken dayısının sığırlarını otlatırken bir rüya görür. Bu rüyasında gördüğü kızı âşık olarak değneğini saz yapıp Ŗiir söylemeye başlar (Atılğan 1997: 11).

Ferrahi, bazı Ŗiirlerinde pir elinden bade içtiğini ifade eder:

“Anayı babayı erken götürdün
Sersem ettin beni, serden geçirdin
Pir elinden bir tas bade iirdin

Bağladın bir zaman çenemi benim” (Atılğan 1997: 25) veya

“Unutamam ben de yüce Hda’mı
Kuru yavan vermiş benim gıdamı
Der Ferrahi, pirden içtim gıdamı
Hakiki badeyi dolu severim” (Atılğan 1997: 90)

1.4. Usta-ırak İlişkisi

Ferrahi’ye, saz almayı öğreten şevket Usta’yı bir tarafa bırakırsak onun dışında âşımıza usta-lık yapan bir isim göremiyoruz. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki Çukurova yöresinde yetişen âşıkların büyük bir kısmı, usta olarak Karacaoğlan’ı seçmişlerdir. Hiç şphtesiz, Ferrahi’nin de yetişme-sinde, Karacaoğlan’ın Ŗiirlerinin büyük etkisi olmuştur ki üslup olarak da bu etkileşimi hissetme-miz mümkündür.

1.5. “Dedim-Dedi”li Ŗiir Söyleme

Âşıklık geleneği içerisinde “dedim-dedi”li Ŗiir söyleme, özellikle bestelenip türkü olarak da söylenen Ercişli Emrah’ın Ŗiirinden sonra moda hâline gelmiştir. Bugün, birçok âşığımız, bu tarz Ŗiirlerden en az bir örneğe eserleri arasında yer vermektedir. Daha çok “âşık-maşuk” arasındaki sohbete bağlı olarak âşığın yalvarmasına karşılık sevgilinin naz yapmasını konu alan bu tür Ŗiirler dinleyiciler tara-fından da çok sevilmektedir.

Ferrahi, bu tarz bir Ŗiir söylememekle birlikte, “Behiye” adlı destanının dört hanesi bu özelliklere sahiptir. Ancak adı geçen Ŗiirin sadece bir dörtlüğü “dedim-dedi” şeklinde olup diğerleri sadece “de-dim” ile başlar:

“Dedim, bir gün olur beni anarsın

Dedim yakma, sen de yanarsın

Dedim bülbül müsün gle konarsın

Bülbül gibi glden gle geziyor

Dedim gelmez misin, dedi giderim

Dedim n’olur etme, dedi ederim

Dedim bu bay kimdir, dedi pederim

Söylediğim manaları zyor” (Atılğan 1997: 22)

1.6. Mahlas alması

Âşığımızın asıl adı Mehmet Ali’dir. Tespit ede-bildiğimiz kadarıyla o, bade içtikten sonra “Fer-rahi” mahlasını alır. Muhtemelen, bu mahlası bir başkasının aracılığı ile almamış olup kendi tercihi-dir. Ferrahi, bazı Ŗiirlerinde ise adını (Mehmet Ali) mahlas olarak kullanmıştır.

Bunların dışında, Ferrahi’nin Ŗiirleri arasında; “muamma sorma”, “nazire söyleme”, “tarih düşürme” gibi örneklere rastlayamadık. Ancak daha çok 20. yüzyıl âşıklarında rastladığımız akrostiş Ŗiir söyleme geleneği Ferrahi’de de görülmektedir. O, bazen sevdiği kızların, bazen dostlarının, bazen de çocuklarının adlarını Ŗiirlerinde mısra başlarına nakşetmiştir. Nitekim “Benzersin” redifli Ŗiirinde (Atılğan 1997: 27), mısra başındaki harflerden, “Fatma İkid Mustafa” isimleri çıkmaktadır.

2. Âşık Ferrahi'nin Şiirleri ve Sanatı

2.1. Şiirleri

Ferrahi'nin bir kısmı bestelenerek türkü repertuarına girmiş olan 120 kadar şiiri bulunmaktadır. Koşma, destan, türkü, semai ve atışma tarzında olan bu şiirler 11'li veya 8'li hece vezniyle söylenmiştir.

Bunlardan, daha çok sevgi konusunu içeren 20 kadar şiiri türkü olarak bestelenmiştir. Bunlar:

1. "Adana'ya geldim gülüm göreyim dedim"
 2. "Ab neyleyim gönül senin elinden"
 3. "Cabül gönülmü eylesen"
 4. "Elâ gözli nazlı yârî"
 5. "Emine'm buradan ben gider oldum"
 6. "Hesab eyle geçen yılı"
 7. "Herkes sevdiğini seçti"
 8. "Bu dünyayı baştan başa"
 9. "Çaresiz dertteyim sen kerem eyle"
 10. "Dertli gönül"
 11. "Güz el ben senin elinden"
 12. "Hasta gönülüm divanedir durmuyor"
 13. "İstemem dünyada süsü, zîyneti"
 14. "Kuşlar uçar diineğinden"
 15. "Lâle sümbül bağına"
 16. "Mal neyleyim sen var iken"
 17. "Boğazıma taktım ipi"
 18. "Kaş kara, gözler elâ"
 19. "Bir yâre gönül verince"
 20. "Gel Eminem Eminem" (Atılğan 1997: 189-192)
- adıyla söylenen türkülerdir.

Ferrahi'de destan şeklinde şiir söyleme geleneği de oldukça yaygındır. O "*Vatan Sevgisi, Dünya hakkında, Taşbebek, Yusuf Aleyhisselam Destanı, Azaların Sana Şahit, Zamanede Bazı İnsanlara, Yaradan, Türklerin Kıbrıs'a Haykırış Destanı, Sapkın Kadınlara ve Dünya Hakkında*" gibi destanlarını tek sayfa hâlinde çoğalttırarak çarşıda pazarda tek tek satıp ekmek parasını, daha doğrusu ilaç parasını kazanmıştır.

Ferrahi'nin kahvehanelerde satarak ilaç parası kazandığı basılmış kitapları da mevcuttur: "Ceyhanlı Halk Şairi Ferrahi'nin Seçme Şiirleri" (Adana 1961), "Güzeller Kervanı" (Adana 1962), "Haki-

ki Öğütler" (Adana 1962), "Ceyhanlı Halk Şairi Ferrahi'nin Öğütler ve Millî Şiirleri" (Adana 1964), "Âşık Ferrahi'den Deyişler-Dost Gülleri" (Adana 1969), "Mahsun Çocuk" (kitap bulunamamıştır) gibi.

Ferrahi'nin şiirleri bir taraftan kitap hâline getirilirken bir taraftan da bilimsel sempozyum ve kongrelerde tartışılmış, adına Çukurova Üniversitesi tarafından "Anma Günleri" düzenlenmiştir. Ferrahi ile ilgili olarak Halil Atılğan tarafından yapılan çalışmaları, radyo ve televizyon programlarını da unutmamak gerekir. Bunlar arasında özellikle 2004 yılında TRT İzmir Televizyonu prodükörlerinden Adnan Sait Tabakçı'nın hazırladığı ve program danışmanlığını Halil Atılğan'ın yaptığı 30 dakikalık belgeseli belirtmek istiyoruz.

2.2. Şiirlerinde İşlediği Konular

O, başta aşk olmak üzere vatan sevgisi, kahramanlık, din ve tasavvuf, günlük hayat, zamandan şikâyet ve mizah gibi insan hayatını ilgilendiren hemen her konuda şiirler söylemiştir. Bunları sırasıyla ele aldığımızda:

2.2.1. Aşk

"Niye beni böyle mecnûn eyledin
Havadayken yere indin Emine'm
Lüzûmu yok bana nâr-ı ateşin
Ben kendi kendime yandım Emine'm" (Atılğan 1997: 35)

Ferrahi'nin şiirlerini incelediğimizde, onun âşık olduğu, bir türlü unutamadığı ve adını kızına vererek sevgisini yaşatmaya çalıştığı "Emine"sinin dışında daha birçok güzelin adını görmekteyiz. Bu bağlamda biraz Karacaoğlan gönüllü olan Ferrahi, sadece Emine için değil, Behiye, Fadime, Havva, Iraz, Mürüvvet, Naile, Necla, Nurhan, Vildan, Zala ve Zeynep üzerine de sevda kokan şiirler söylemiştir. Bunlar arasında Nurhan, Behiye ve Naile'ye ilk görüşte âşık olduğunu, Zeynep'e dünür gönderdiğini, Emine, Havva, Mürüvvet, Necla, Nursel ve Zala'yı karşılıksız olarak sevdiğini, Fadime ve Vildan'ı da sık sık rüyasında gördüğünü yine şiirleri vasıtasıyla dile getirir. Bu da yetmez, "Kızlar" adlı şiirinde (Atılğan 1997: 58-59), köyündeki kızları tek tek anlatır. Ne var ki, onun bu tavrı köyün ileri gelenlerini kızdırır ve bunun delirdiğini

düşünerek “Bir hergeleci, ağa kızına nasıl türkü yakar!” diyerek, köyü terk etmesini söylerler. Ferrahi, köyden ayrılırken “Beni deli diye köyden kovuyorsunuz. Kovmakla akallandıracağınızı sanıyorsanız aldanyorsunuz. Bu köyden benim cismim çıkacak, ismim ebediyen yaşayacaktır. Ahmet Ağa, Hasan Ağa, Hüseyin Ağa, Halil Ağa hepimiz fanisiniz. Ama bir gün gelecek, Ferrahi bâkî kalacaktır!” der (Atılğan 1997: 8). Nitekim dediği gibi de olur, bugün “Kıvrıklı” Köyünde Ferrahi adına anma günleri düzenlenmekte, köy onun adıyla anılmaktadır.

Ferrahi’nin bu konudaki şiirlerinde dikkat çeken bir özellik ise genel anlamda “aşk” konusunu işleyen bir şiirin olmamasıdır. O, bu tür şiirlerini daha çok sevdiği kızların isimlerini de zikrederek onlara hitaben söylemiştir. Diğer taraftan, bu tür şiirlerinde platonik bir aşk yaşayan Ferrahi, duygularının karşılıksız olduğunu şu mısralarla dile getirir:

“Der Ferrahi, bilmem bana n’oluyor
Kimi sevsem hep yarıda kalıyor” (Atılğan?: 74)

O, sevdiği kızın bir başkasıyla evlendiğini ise si-
tem dolu sözlerle dile getirirken feleğe kahreder:

“Vurunca silleyi kolumu kırdın
Tekrar acıyarak yaramı sardın
Sevdiğim o kızı ellere verdin
Ele yâr eyledin sunamı benim” (Atılğan 1997: 25)

İşte, gördüğü güzelleri, ancak uzaktan sevebilen, sevgisinden dolayı horlanırken dertten derde sürüklenen Ferrahi, duygularını mısralara dökerek teselli bulur. Böylece unutulmayacak, unutamayacağımız birbirinden değerli şiirler ortaya çıkar.

2.2.2. Din ve Tasavvuf:

Ferrahi, “Azaların Sana Şahit”, “Bunları Bilelim”, “Oruç ve Namaz Destanı”, “Sabır Acıdır Meyvesi Tatlıdır / Yusuf Aleyhisselam Destanı”, “Methiye”, “Muhammed’le Ali’nin Methi”, “Nerde” gibi şiirlerinde dinî konuları ele alırken özellikle “Senin”, “Ayrı Değilim”, “Bulunmaz”, “Bütün Duygular”, “Hakkın Hakikatleri” gibi şiirleri tasavvufi açıdan önemlidir. Örneğin:

“A” ile başlarsa “ha” ile biter
Bu isme âşıkım burnumda tüter
Başka yâr istemem, o bana yeter
Daim sağda gezer, solda bulunmaz” (Atılğan 1997: 28)

şeklinde devam eden şiirinde, ilahi aşkı en güzel şekliyle ifade eder.

2.2.3. Kahramanlık ve Millî Konular

Âşığımızın, vatan sevgisini ele alan, millî duyguları coşturan şiirleri de vardır. Bunlar arasında “Sesleniş”, “Vatan Sevgisi”, “Kahramanlık Şiiri”, “Kıbrıs Bizimidir”, “Vatan Sevgisi”, “Çeteler” ve “Çocuklar” adını taşıyan koşma ve destanlarında kahramanlık konusunu ele alarak vatan sevgisini vurgulamıştır:

“Atatürk çizmeyi çekip giyince
Türk askeri sen ileri deyince
Çarpıştık vatanda tarih boyunca
Türk evladı vatan senin vatandır” (Atılğan?: 100).

...
“Beş Ocak Bayramı kutlu olsun size
Geçin bir sıraya durun çeteler
Şanlı Türk bayrağı yadigâr bize
Huzurunda selam verin çeteler” (Atılğan 1997: 119).

2.2.4. Sosyal Konular

Ferrahi, çevresine ve topluma karşı duyarlı bir şairdir. O, yaşadığı dönem içerisinde toplumun gözü, kulağı olmuş, gördüğü bir takım aksaklıkları mısralarla dile getirmiştir. Aşağıdaki dörtlükte, fakir ve kimsesiz insanların durumu anlatılır:

“Hastaneye gidersin de bakmazlar
Paran olmaz ise film çekmezler
İnsan mısın nesin, sahip çıkmazlar
Sefalette nice nice kul vardır” (Atılğan?: 97)

Ferrahi, iki evli olan erkeklerin durumunu da aynı adlı destanında dile getirir:

“Küçük avrat; ‘her gün bana gel’ diyor
Entari, kundura, çorap al diyor
‘Param yoktur’ desen, ‘ara bul’ diyor
Mecbursun bunları alın ik’evli

...
Kötü söz söyler, dışın sıkarsın
Usanırsın, hayatından bıcarsın
Avluyu süpürür, gabı yıkarsın
Sensin herhâl taze gelin ik’evli” (Atılğan 1997: 46)

O, diğer taraftan “Kumarcı” adlı şiirinde ku-

mar müptelası olan insanların düştüğü durumu anlatırken toplum içerisinde ahlâksız kadınların çoğaldığını “Sapkın Kadınlar Hakkında” adlı destanında dile getirir. Ferrahi’ye göre makyaj yapan kadınlar da kötüler sınıfına dâhildir:

“Evine varılmaz pisli paslıdır
Bir iş görmüyorlar, sanki yasıdır
Çarşıda gezerken süslü püslüdür
Kimisine dudak büzüyor bunlar

...

Dudaklar boyalı, sürmeli gözü
Kötü yolda gezer anayla kızı
Yürürken yaparlar cilveyi nazı
İşte cemiyeti bozuyor bunlar” (Atılğan?: 88-89)

Ferrahi, iyi bir insan olmanın şartlarını da belirleyerek insanlara nasihatte bulunur:

“Boş gezer, gitmezsin kendi işine
İçkinin kumarın düştün peşine
Topla biraz sen aklını başına
Biraz da zikre dalmazsan olmaz” (Atılğan?: 76)

2.2.5. Mizahi Konular

Ferrahi, toplumda yaşanan bir takım sorunları mizahi yönüyle değerlendirmiştir. Örneğin, “Bekâr Kızların Destanı”nda, anayla kızının evlenme konusunda tartıştığını görürüz:

“Kız:

Benim yaşıtlarım hep gelin oldu
Her birisi ikiz çocuk doğurdu
Babam beni acep oğlu mu sandı
Hatun anam etme, ere ver beni

Ana:

Almanın dalını daim budamam
Çoban olup her gün seni güdemem
Küçüksün, babayın göynün edemem

Bu sene de evde kal hatun kızım” (Atılğan 1997: 111)

Ferrahi, “Olmazsa” adlı şiirinde de yukarıdaki şiirin tam tersine evlenmek isteyen erkeklerin duygularını dile getirir:

“Kızların fiyatı on bine çıktı
Bu gidişler benim canımı sıktı
Millet bekârlıktan usandı, bıktı
Bekârsın cebinde pulun olmazsa

...

Eğer bekâr isen hâlini düşün

Evlenecek olsan paran yok peşin

Yalnız yatarsın, üşürsün kışın

Üstündeki yorgan kalın olmazsa” (Atılğan 1997: 79-80)

2.2.6. Zamandan Şikâyet

Ferrahi, hayatı boyunca çile çeken, kısacık ömrü süresince tatmadığı acı kalmayan bir âşığıdır. O, bu hâlet-i ruhiye ile bir taraftan kendi sıkıntılarını dile getirirken diğer taraftan çevresinde gördüğü kimi problemleri anlatır ve bunları dünyanın faniliğine, feleğin acımasızlığına ve toplumda bir takım değerlerin bozulmasına bağlar:

“Sevgiliden ayrı gidiyor göçüm
Yirmiye değince ağardı saçım
Bir hararet bastı yanyor içim
Ateşlere yaktın özüm
felek” (Atılğan 1997: 128)

O, bir başka şiirinde ise toplumda görülen bozuklukları dile getirir:

“Gençliğe kapılıp birden coşarlar
Karı diye dört bir yana koşarlar
Yuvasını bozup zevke düşerler
Batakhanelerde yüzer oldular.” (Atılğan 1997: 140)

...

“Hak yolundan eğri yola sapan var
Kötülük düşünüp hile yapan var
Bu dünyada bazı mala tapan var
Zengin çok, zekatın veren kalmadı” (Atılğan?: 55)

...

“Evlât babasına hürmet etmiyor
Onun gösterdiği yola gitmiyor
Akraba hatırı kimse gütmüyor
Arada bağlılık çözülür oldu.”

Baba evladını kovuyor diye
Evlat babasına sövüyor diye
Gelin kaynanasını dövüyor diye
Her gün gazetede yazılır oldu” (Atılğan 1997: 151)

2.2.7. Kendi İç Dünyası

Ferrahi'nin hayat hikâyesinden de anlaşılacağı üzere, o, ömrü boyunca yüzü hiç gülmeyen bir aşığımızdır. Bu sebeple birçok şiirinde hüznü bir havanın estiğini, hastalıklarla mücadele eden bir adamın ruh halini görürüz.

“Çıkarttın alları kara bağladın
Yüreğimi aşk oduna dağladın
Bir yâr için on beş sene ağladın
Ey Ferrahi, gül dedim de gülmedin” (Atılğan 1997: 7)

Ferrahi, aşağıdaki dörtlükte de karamsar bir tablo çizilmektedir:

“Bu kara talihe boynumu büktüm
Yoksulluk elinden usandım bıktım
Gençliğim boyunca hep çile çektim
Böyle çile çekmek zordur Yaradan” (Atılğan 1997: 148)

2.3. Sanatı

Diğer âşıklarımızda olduğu gibi, Ferrahi de şiirlerini söylerken herhangi bir sanat endişesi gütmemiştir. Ama onun şiirlerini bu bağlamda değerlendirdiğimizde sanat yönünden de oldukça zengin olduğunu, teşbihten telmihe her türlü sanatı mısralarında kullandığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Hiç şüphesiz bir sanatkâr, eserini ortaya çıkarırken onu kendisinde var olan kültür birikimleriyle süsler, zenginleştirir. İşte, Ferrahi de belki verilen veya tespit ettiği bir ayağı (kafiyeyi) işleyerek bir şiir ortaya çıkarmıştır ama bu şiirine öyle kelimeler yerleştirmiştir ki biz bu kelimelerden biriyle bazen Leyla ile Mecnun hikâyesini, bazen Hallac-ı Mansur'un dara çekilmesini, bazen de gül için feryat eden bülbülün inleyişini duyarız. “Telmih” adını verdiğimiz bu edebî sanat, onun bir çok şiirinde görülmektedir. Örneğin:

“Enel Hak demeye her an hazırım
Sonra Mansur gibi dara düşersin” (Atılğan ? : 22)

...
“Der Ferrahi deliyim vay
Mansur Hallaç elinde yay” (Atılğan?: 69)

mısraları, bize dara çekilen Mansur'u hatırlatır. Hallac-ı Mansur kendisini, Allah'a o kadar yakın hisseder ki elini eteğini dünya işlerinden çekerek gönlü-

nü Allah aşkıyla doldurur. Artık gözü Allah'tan başka kimseyi görmeyen, gönlü Allah aşkıyla yanan Hallac-ı Mansur, kalbinde Allah'ı hissettiği için, “Ben Hakk'ı buldum” anlamında, “Ene'l-Hak” demiş ve çevre tarafından “Ben Allah'ım” şeklinde yorumlanarak bu sözü onu dâra götürmüştür.

Divan şiirinde olduğu gibi halk şiirinde de gül-bülbül ilişkisi önemli bir motiftir. Anlatıldığına göre bülbül güle âşık olduğu için, sabahdan akşama kadar ötermiş. Gülün kırmızı olmasının sebebi de daha gonca iken ona konmak isteyen bülbüle dikenlerinin batması ve göğsünden akan kandan dolayı da gülün o rengi almasıdır. Ferrahi'nin birçok şiirinde, gül-bülbül ilişkisine telmih vardır:

“Dedim, bülbül müsün güle konarsın
Bülbül gibi gülden güle geziyor” (Atılğan 1997: 23)

...
“Yabancı değilim kardeşim sana
Açıla güllerine bülbüller kona
Ağzını açtın mı diyorsun bana
Bülbülün figânı güldür Duran'ım” (Atılğan 1997: 31)

Âşığımız, “telmih” sanatının yanında, “teşbih”i de oldukça fazla kullanmış, sevdiği kızları çeşitli benzetmelerle övmüştür. Onun şiirlerinde boy kamaşa, gönül bağa, fidana, yanak gonca güle, zülûf sırma tele, dudak şeker, kaymak ve bala, kaş kaleme benzetilirken sevgili de bülbüle, sunaya, menekşeye, sümbüle, kuşa ve ördeğe benzetilir.

O, bazı şiirlerinde de insan olmayan varlıklara bir kişilik vererek onlarla konuşur, onları insan olarak kabul eder. “Teşhis” adı verilen bu sanatı, çok olmasa da bazı şiirlerinde görmekteyiz. O, “Allah'ım”adlı şiirinde hastalığı, kendisiyle uğraşan bir şahsa benzeter ve onun için şu mısraları söyler:

“Eğlenir başımda, günlerce gitmez
Gezer vücudumu, bir yanımda tutmaz” (Atılğan 1997: 17)

Ferrahi, bu birbirinden güzel şiirleri söylerken sade, açık ve yaşadığı bölge olan Çukurova ağzının bütün özelliklerini taşıyan bir dil kullanmıştır. Dörtlüklerinde, Arapça ve Farsça kelimeler hemen hemen hiç yoktur. Bunun yanında, mısralarında yer yer mahallî

kelimelerin kullanıldığını görmekteyiz. Bunlar arasın-
da cubur, şelek, çevre, yağlık, suval, pahal ol-, dolak
et-, sün- vs. gibi kelime ve fiilleri sayabiliriz.

İşte, gördüğü güzelleri, ancak uzaktan sevebilen,
yaşadığı olaylarla dertten derde sürüklenen Ferrahi,
duygularını mısralara, dörtlülere dökerek teselli bu-
lur. Böylece unutulmayacak, unutamayacağımız birbi-
rinden değerli şiirler ortaya çıkar. Bunlardan bazıları,
dilden dile dolaşan manzumeler olarak değerini korur-
ken bir kısmı da dillerde nağme nağme türkü olup
yürekleri coşturur.

Sonuç olarak, gerek âşıklık geleneği içerisinde-
ki yeriyle, gerekse sazıyla, sözüyle ve içli deyişleriyle
alanında önemli bir yere sahip olan Ferrahi, âşık
edebiyatında hak ettiği yeri almıştır. Onun şiirleri,
türkülerini bugün olduğu gibi yarın da dilden dile do-
laşarak “Ferrahi” adının ebedileşmesine, ölümsüzler
kervanına katılmasına vesile olacaktır.

KAYNAKLAR

Atılğan, Halil (?), **Âşık Ferrahi / Hayatı, Şiirleri, Türküleri**,
Adana.

Atılğan, Halil (1997), **Ceyhanlı Âşık Ferrahi**, Ankara.

DİLEĞE DOĞRU

Güneşin battığı yerden bir bora doğar
Doğuşuyla kör zulmeti gün gibi boğar.
Zannetmeyin siz Tufan'ı en şedit afet
O borayla kopacaktır gerçek kıyamet.

Bora, Türk Han'ın öz sesi ve nefesidir.
Narasıyla yarılacak yer denen sedir.
Ki, Tanrının Türk'e ruhsat bahşettiği gün
Dağdağayla devrilecek yontusu küfrün.

Bozkurt soylu kahramanlar derlenip yine
Saldıracak kadim yağı mevzilerine.
Bir gayz ile çatlayıp dağ, kaynayacak su
Çarpışırken akınlarda Turan ordusu...

Son peygamber ümmetinin çektiği çile
Dinsin diye hücum eden bu mert kafil
Bir ordudur ki alını ak, dileği haktır...
Muhakkak ki muradına ulaşacaktır.

Mesut İlkay YANIK

BURASI TÜRKİYE

Göklere mabette minare uzar,
Beş vakit âlem ezanla dolar
İnsanlar secdeye mesajı okur
Burası gözüm benim Türkiye.

Doğudan batıya dertleri var,
Yüzyıllık düşmanın kini var,
Her yerde şehitler türbesi var,
Burası gözüm benim Türkiye.

Fitne girmiş ülke ne hâle gelmiş,
Saldırılmış dine, gafil çoğalmış,
İnsanlar suçlu, gerici olmuş
Burası gözüm benim Türkiye.

Polisler şehirde, güven yetersiz
Askerim dağlarda, sınır güvensiz
Söylenir sözleri, silah yetersiz,
Burası gözüm benim Türkiye.

Yıllarca barışla şenlik yapılmış,
Her çeşit insanla yaşar Türkiye,
Haini nankörü böyle Türkiye,
Burası gözüm benim Türkiye.

Çoğalmış hainler dağlar geçilmez,
Güneş doğar insan seyre çıkamaz,
Dağlarında bol su, hain içirmez,
Burası gözüm benim Türkiye.

Sahipsiz kalınca ne hâle gelmiş
İnsanlar aç olmuş fakir çoğalmış
Düşman acımasız kinini sokmuş
Burası gözüm benim Türkiye

C. ÇALIŞKAN

Aşkta Yanan Dede, Muhsin İlyas Subaşı'nın yine gerçek bir yaşam öyküsünden hareketle kaleme aldığı dördüncü romanıdır¹. Roman, Rum asıllı bir ailenin Diyamandi adlı oğlunun içine düşen Mevlânâ ateşinin kendisine çizdiği çileli hayat yolunu konu almaktadır.

Olay Örgüsü

Roman, Diyamandi adlı bir Rum çocuğunun Kastamonu'da duyduğu ve çok dikkatini çeken Seyyid Burhaneddin'e dair bir menkıbeden yola çıkarak Seyyid Burhaneddin ve Mevlânâ'yı tanımaya olan iştiağı ve heyecanı ile başlamaktadır.

Diyamandi ilk iş olarak Mevlânâ'nın Mesnevisinin ilk cildini alıp okumaya çalışır. İlkokulu bitiren Diyamandi, medreseye gitmek ister. Buna karşı çıkan ailesini en azından yaz tatillerinde medreseye gitmek için izine ikna eder.

Diyamandi, idadideki Farsça dersinde Mesnevi'den tahtaya yazılan birkaç beyitle ruhunda ilk manevi ıstırabını duyar. Okulda da deha denilecek seviyedeki zekâsı ve üstün muhakeme yeteneği ile öğretmenlerinin de dikkatini çekmektedir. Sık sık Kur'an-ı Kerim ve İncil'i karşılaştırır. Ailesi onun bu İslâm'a sempati ile yaklaşan tavrından rahatsızlık duymakta ve sık sık uyarmaktadır.

Aşk derecesinde Mevlânâ'ya bağlı olan Diyamandi, Mevlânâ'nın birçok eserini okumuş, Mesnevi'nin de çoğunu ezberlemiştir.

Diyamandi idadi diplomasını alır almaz hukuk mektebine kaydolmak için İstanbul'a gider. Burada kendisini yakın takibe alan patrikhanenin bütün yardım ve destek tekliflerini nezaketle reddeder. Çünkü her ne kadar henüz Müslüman kabul edilmiyor ise de kendini Hristiyan olarak da görmemektedir: *"Ben açıktan ikrar edemediğim için belki şimdilik Müslüman kabul edilmiyorum, ama Hristiyan da değilim. Ben, idadideki felsefe hocamın söylediği gibi araftayım. Buradan kurtulmak için mücadele verem."*(s. 27)

Diyamandi, İstanbul'da patrikhanenin sürekli

göz hapsindedir. Onun yetişmiş bir hukukçu olarak amaçlarına hizmet etmesini beklemektedirler.

Diyamandi'nin mezun olduğu yıl ilan edilen II. Meşrutiyet'in açtığı şansın da etkisiyle sadarete, kassam müşaviri olarak göreve başlar. Bu görevi esnasında ilk defa tereddütle de olsa, tekkeye gider ve Şeyh Ahmet Remzi Dede ile tanışır.

Diyamandi, ülkeyi ele geçiren Batılıların yaptıkları muameleden rahatsız, ülkenin geleceğinden umutsuzdur.

Diyamandi'nin artık açıktan Mevlevi dergâhına gittiğini öğrenen Rum cemaati ileri gelenleri bu durumdan ailesini haberdar edince onlar da çareyi Diyamandi'yi evlendirmekte bulurlar. Görücü usulüyle bir Rum kızıyla sade bir törenle evlendirilir. Amaçları eşi vasıtasıyla Diyamandi'yi kontrol altına tutmaktır.

Diyamandi, yine Ahmet Remzi Dede ile uzun uzun sohbetinden sonra geç vakit evine gider, eşine hiçbir şey söylemeden abdestini alıp kıbleye yönelir ve kelime-i şahadet getirerek Müslümanlığı kabul eder.

Romanın bir sonraki bölümünde Diyamandi ve eşini orta yaşlı ve bir kız evlat sahibi bir çift olarak görmekteyiz. Diyamandi'nin ülkede tanınmış bir hatip olarak birleştirici bütünleştirici konuşmaları Rum aslını devam ettirmek isteyen eşini rahatsız etmektedir. Bu konuda kızı da annesine taraftardır. Bir papaz kızı olan eşi, Diyamandi'nin evde sık sık kendini odaya bir süreliğine kilitlemesinden ve davranışlarının Müslümanlara benziyor oluşundan yakınsa da Diyamandi, her seferinde eşini bu durumu Müslümanların içinde büyümüş ve onların emrinde çalışıyor olmasına bağlaması gerektiğine ikna eder.

Diyamandi, mason cemiyetinin davetine, Remzi Dede'nin çok sıcak bakmamasına rağmen olumlu cevap verir. Diyamandi bu cemiyet vasıtasıyla azınlık okullarında daha fazla ders alarak faaliyetlerini takip edebileceğini düşünür.

Diyamandi'nin en zor geçirdiği zaman ramazan ayıdır. Bu ayın İstanbul'daki yaşanılışına has-

1 Muhsin İlyas Subaşı, *Aşkta Yanan Dede*, Nesil Yayınları, İstanbul 2010. (Çalışmamızın bu kısmındaki alıntılar için, eserin bu baskısı kullanılacaktır.)

retle bakan Diyamandi, oruç tuttuğunu eşinden gizleyebilmek için türlü yollara başvurur.

Diyamandi, bu arada aslının Rum olduğundan da şüpheye düşmektedir. Bu yüzden araştırmaya karar verir. Bu araştırmalara destek istihbarat müdürlüğünden gelir. İstihbarat müdürlüğü Diyamandi'nin İslâm'ı benimsediğini ve Türk olduğundan şüphelendiğini bilmektedir. Bu yüzden bu memleket üzerine oynanabilecek oyunlar konusunda Rum ve Ortodoks kimliği ile yardımlarını istemektedirler. Azınlık okullarında öğretmenlik yaparak ülke aleyhine yürütülen çalışmaları bildirecektir.

Diyamandi aidiyetini araştıracağını kız kardeşi ve eniştesine de açar ancak pek olumlu yaklaşımlarını görmez.

Diyamandi'nin gizli Müslümanlığını bilmeyen eşi ve kızı, onun hâllerinden şüphelenmektedirler. Diyamandi, Kayseri'ye gitmeden eşi ve kızına bu yeni durumu ile ilgili ipucu verir. Kayseri'de Ahmet Remzi Dede ile görüşür. Aslını araştırmak maksadıyla oradan Bor'a geçer ve şer'iyye sicillerini kontrol eder. En sonunda meramına ulaşarak Anadolu'ya Selçuklulardan önce geldikleri için Hristiyanlara karışıp Rumlaşan Türk topluluğa mensup olduğunu sevinçle öğrenir.

Diyamandi, eşi ve kızıyla son bir konuşma yaparak ertesi gün yeni adını ve dinini açıklayacağını belirtir. Eşi ve kızı zaten uzun zamandır haberdar oldukları bu durumu neden daha önce açıklamadığına dair sitemde bulunurlar.

Diyamandi, 42 yıl sonra İstanbul Müftülüğünde Müslümanlığını resmiyete döker ve Mehmet Abdülkadir ismini alır. Ayrıca kendisine "Yaman Dede" olarak hitap edenlerin de artık onu "Yanan Dede" olarak anmasını ister. Yaman Dede'nin Müslüman olduğu haberi aynı gün İstanbul Radyosundan; ertesi gün ise gazeteler aracılığıyla duyurulur.

Patrikhane hemen eşini arayarak Diyamandi'den ayrılması hâlinde onların da kâfir olacağını belirtir. Eşi ve kızı tepkili bir üslupla durumu Yaman Dede'ye açarlar. Yaman Dede bütün varlığını eşi ve kızına bırakarak bavulunu alıp kız kardeşinin evine yerleşir.

Geçim sıkıntısı çekmeye başlayan Yaman Dede'ye öğretmenlikten aldığı maaş yetmemektedir. Bu sırada Sen Lui Ruhban Okulu her şeye rağmen kendisine öğretmenlik teklifinde bulunur. Aslında Yaman Dede'yi bu okula tavsiye eden, bakanlığın ileri gelenlerinden biridir. Okul her ne kadar bu işe yanaşmasa da bu tavsiyeyi devlet emri gibi telakki etmiştir.

Yaman Dede, yeni okulunda oldukça sevilen ve sayılan bir hoca olur. Ders yılı sonlarına doğru adeta devrim yaşanır. Bu ruhban okulunda Mevlânâ konuşulup Fuzuli'nin beyitleri öğrenilir. Dede'nin okulda verdiği ney konserine öğrenciler büyük ilgi gösterirler.

Yaman Dede, boş vakitlerinde ihtiyacı olanlara avukatlık hizmeti vermeye devam etmektedir. Bu esnada eşinden boşanmak için yardım isteyen öğretmen bir hanımın davasını görür. Arkadaşlarından bu hanımı tanıyanlar, Yaman Dede ile izdivacını uygun bulduklarını Dede'ye açarlar. Dede'nin aklına yatar. Duruma kızı ve kız kardeşi de olumlu bakar. Emine Hanım'ı ikna etmek için araya giren dostlarının da telkini ile bir bahar günü yeniden dünya evine girer.

Yaman Dede, avukatlığı tamamen bırakıp kendisini daha fazla tatmin eden öğretmenliğe devam eder. Bu arada geçirdiği bir trafik kazasında yaralanması kızını görmesine ve eşiyle kızını tanıştırmasına vesile olur.

Bütün bu gelişmelerin ardından, bağlı olduğu mason cemiyeti, bulunduğu seviyeden ilerleyebilmesi için bir eser vermesi gerektiğini belirtir. Bunun üzerine Dede, hayat hikâyesini anlattığı bir eser yazıp getirir. Birkaç gün sonra çağrılıp masonluktan ihraç edildiği bildirilir.

Yanan Dede, Müslüman olduğunu açıkladıktan sonra başta kızı olmak üzere, özellikle Rumların tepkisini çekmektedir. Eniştesi de bunların arasındadır. Ancak rahatsızlığına ilaçlardan daha çabuk ve etkili tesir eden Yanan Dede'nin duası ile şifa görünce etkilenir. Dede'ye şükran duyar.

Yanan Dede, Hristiyan okullarından ayrılıp İstanbul İmam-Hatip Lisesinde Türkçe ve Farsça derslerini okutmaya başlar.

Yaşı altmışın üzerinde olmasına rağmen eği-

tim vermeye devam eder. Hatta sık sık neden daha önce öğretmen olmadığına hayıflanır.

Dede, daha sonra bir Ermeni lisesinde edebiyat öğretmenliğine başlar. Burada kendisine biçtiği en önemli görev bu okulu kontrolde tutarak devlete zararlı bir faaliyetleri olup olmadığından haberdar olabilmektir.

Dede, yetmiş yaşına geldiğinde bir süre Yüksek İslâm Enstitüsünde Farsça dersi verir. Ancak kalp rahatsızlığı nedeniyle ayrılmak zorunda kalır.

Üç genç, enstrümanlarıyla Konya'dan Dede'yi ziyarete gelir. Üçü de doktor olan bu gençler, Dede'nin nat-ı şerifini icraya başlayınca, Dede veda gelir.

Dede, evde kız öğrencilere ders vermesi üzerine kulağına çalınan bir iki söylenti üzerine kırılarak evine döner ve ruhunu teslim edeceği zamana kadar kimseyle görüşmez. Yaklaşık yetmiş beş yaşında kelime-i şahadet getirerek ve yüzündeki tebesümle vuslata erer.

Anlatıcı ve Bakış Açısı

Aşkta Yanan Dede romanı, yazarın biyografik tarzda kaleme aldığı üçüncü gerçek yaşam öyküsüdür. Eserde yazarın olay örgüsünü ilahi anlatıcının bakış açısıyla okuyucuya sunduğunu görmekteyiz. Yazar bunun dışındaki iki romanında da ilahi anlatıcı bakış açısını kullanmıştır.

İlahi anlatıcının bakış açısının genişliği yazarı başkahramanını ayrıntılı biçimde anlatabilme imkânı sunmaktadır.

Romanın kahramanı Diyamandi, içinde duyduğu manevi bir ateşle yaşamına yön vermektedir. Bu bakımdan anlatıcının onun yapıp ettiklerinden çok, düşünüp hissettiklerini aktarması gerekmektedir. Yazar, bunu ilahi anlatıcının sunduğu imkânı kullanarak yapmaktadır. Manevi yaşantısında yıkımlar ve yeni oluşumlar yaşayan kahramanın aklındaki soruları da yine ilahi anlatıcı nazarından görmekteyiz: “*Annesinin tepkisi onu tatmin etmemişti. Ama içine bir ukde düşmüş oldu böylece. Kimdir bu Seyyid Burhaneddin ve onun talebesi Mevlânâ? Gerçi adlarını sık sık duyuyordu ama kim olduklarını ne yaptıklarını bilmiyordu.*” (s. 6)

Henüz on üç yaşında olan Diyamandi'nin arzuladığı yaşının üzerindeki olgunluktaki hevesleri-

ne kavuştuğu anlardaki heyecanlarını da bize ilahi anlatıcı bakış açısından gösterilir: “*O gün sanki Kastamonu'yu yeniden fethetmiş bir kahramanın coşkusu- na ulaşmıştı. Artık Mevlâna yanı başında, onun hocası Seyyid Burhaneddin de fazla uzakta değil, sanki yatağın- da yatıyordu.*” (s. 10)

Anlatıcının amacı yalnızca olay aktarmak değildir. Kahramanının genel kültürü vasıtasıyla okuyucuyu tarihi ve kültürel bir takım konularda aydınlatır ve mesajını verir:

“*Bizler buraya gelmezden önce de bu topraklarda başka milletlerden insanlar yaşıyordu. Burada ilk bilinen medeniyet Hititler'e aittir. Onların ki, İsa'dan iki bin öncesi- ne kadar uzanır. Hâlbuki bu topraklarda 10 bin yıldan bu yana insanlar vardı. (...) bu gösteriyor ki, bir toprak yalnızca bir kavmin malı değil. Biz burada çoğalıp koruyabilseydik yukarıda Voltaire'nin anlattığı kendi dinimiz- den insanlar gelip bizlere zulmetmez, acılar vermezlerdi. Bu gün bu acıları hiç olmazsa bu insanlardan görmüyoruz. Okullarında okuyor, devletinde hizmet alıyor, ekonomisinden faydalanyoruz.*” (s. 23)

Anlatıcı, kahramanının kafasındaki tezatlar üzerinden devrin sosyal durumu hakkında da ipuçları vermektedir: “*Sokaklarda artan dilenciler onu derinden etkilemeye başladı... Gençlik yıllarında paşaların bindikleri süslü faytonların yerini şimdi otomobiller almıştı. Otomobiller içerisindeki süslü kıyafetleriyle kibar hanımların kendilerini camdan dışarı adeta taşıyan gösterişleriyle dilenci kadınların perişanlığı arasında bir irtibat kuramadı.*” (s. 35)

Anlatıcı, zaman zaman olay örgüsünden bağımsız, devrin sosyal yaşantısına dair ayrıntıları aktarır: “*O yıllarda İstanbul'un iki ayrı sosyete grubu vardı. Birisi, batı ülkelerinden gelen elçilerin oluşturduğu grup, diğeri ise azınlıkların meydana getirdiği, sazlı sözlü, bol eğlenceli, açık saçık giyinebilen Levanten kesim.*” (s. 55)

Anlatıcı, özellikle Yaman Dede ile Remzi Dede'nin sohbeti esnasında aradan çıkarak okuyucuyu bu verimli sohbetle baş başa bırakır. Sohbet konuları ise genellikle yazarın okuyucusunun bilgilmesini istediği ve genellikle merak edilen konulardır:

“*Hazreti Mevlâna bunun için mi, daha çok ilme yönelmiştir?*”

Mevlâna Hazretlerinin durumu çok farklıdır. O, yal-

nızca bize hitap etmiyor. O evrenselidir. O bütün insanlığı kuşatıyor. Bakınız, 'Ben Türküm' diyor ama Farsça yazmış. Niye, çünkü onun birikimini nakledecek dil o zaman o bölgede Farsçaydı." (s.65)

Anlatıcı, kahramanını ilgilendiren gazete haberlerini de aynen aktarır:

"Mevlâna Hazretleri üzerine tetkikleriyle tanınan Diyamandi, Müslüman olarak Mehmet Abdulkadir adını aldı. Bundan sonra bütün ömrünü ve çalışmasını İslâm'ın hizmetinde kullanacağını söyleyen Mehmet Abdulkadir, kendisinin aslında hiçbir zaman Hristiyan olmadığını, 13 yaşından beri Müslüman olarak yaşadığını, açıklamanın bu günlere kâzmet olduğunu sözlerine ekledi..." (s. 121)

Anlatıcı, kimi zaman kahramanının da habersiz olduğu gelişmelerin arka planını okuyucuya açıklar. Kahramanın anlam veremediği durumların gerekçesini okuyucunun biliyor olması, olaya hâkimiyetini sağlar. Yaman Dede'nin Müslüman olduktan sonra Ruhban okuluna çağrılmasının nedenini bilmeyişine rağmen biraz sonra anlatıcının okuyucuya sebebini açıkladığı bölüm bu duruma örnektir: "Aslında, kendisini okula tavsiye eden bakanlığın ileri gelen isimlerinden birisiydi. Okul, böyle bir öğretmene ders vermeye pek gönüllü olmasa da devletin talimatı gibi gördüğü için bir şey dememişti. Gelen ise, korktukları gibi değildi." (s. 130)

Anlatıcı, bu yöntemi bazen de okuyucuya meselenin altında yatan gerekçenin tamamını söylemeden yapar. Okuyucu burada malum gerekçeyi kendisi tahmin eder. Bunun örneğini, Yaman Dede'nin, romanda faaliyetlerini kontrolde tutmak için öğretmenlik görevini sürdürdüğü Ermeni okulundaki iki öğretmenin devlet üzerine küçük hesaplarına şahit olması hadisesinde görmekteyiz. Tuvalette, Dede'nin olduğunu bilmeden konuşan bu iki öğretmenin bir ay sonra tayin edilmeleri "görüülen lüzum üzerine" gerekçesiyle açıklanmaktadır. (s. 211)

Anlatıcı, romanın sonlarına doğru artık dede makamına ermiş Yaman Dede'ye en büyük tutkusu Mevlâna'yı ve Mesnevi'yi anlattırır ve Mesnevi'nin ilk on sekiz beytini açıklar. Böylece okuyucu, romanın başından beri beyitlerinden bahsedilen Mesnevi ve Dede'nin aşk ile bağlı olduğu Mevlânâ hakkında öz bilgi sahibi olur:

"Pek yüksek bir salâhiyet ve kemal sahibi bir zatın vardığı netice şudur: İnsan bütün ömründe onu okusa, onu anlamış olmaz. Fakat ömrünü boş yere sarf etmemiş olur. Mesnevi ve Divan-ı Kebir... Birindeki beyitlerin sayısı 26.600 etrafında, öbüründe 60 binden fazla. Bu ruh ateşi ile yanmış mısralar. Bunlara bakmağa cesaret edebilmek için tutan bir sine ve çelikten bir yürek lazımdır." (s. 214-215)

Romanın sonunda anlatıcı, geniş bakış açısının sunduğu imkân sayesinde, son zamanlarını kimseyle görüşmeden geçiren Dede'nin son anını da aktarabilmektedir: "Emanetini sahibine teslim edeceği, Mevlânâ'sının diliyle, 'vuslata ereceği' güne kadar, artık kimseyle görüşmedi. 75 yıla varan yorgun bedenini top-rağa teslim ederken son cümlesi kelime-i şahadet oldu... Hayatının sonunda, beklediği anda, söylemek istediğini gerçekleştirmişti. Hafifçe tebessüm etti ve öylece gözlerini kapattı." (s. 250)

Zaman

Aşkta Yanan Dede romanı, on üç yaşında bir çocuk olan Diyamandi'nin Mevlâna ile tanışmasından yetmiş beş yaşında ölümüne kadar süren hayat yolculuğuna tutulan aynadır. Bu bakımdan romandaki olay örgüsünün altmış iki yıllık bir süreci kapsadığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Yazar, romanın geçtiği dönemi de siyasi olaylar vasıtasıyla okuyucuya hissettirir: "Balkan faciasına rağmen Osmanlı'nın devam etmesini ister gözükiyorlar... İstanbul'a asker göndermek istemeleri de bunun için.

- Evet, bir de Sevr belâsı çıktı başımıza. Bereket ki, bu uygulamaya konulmadı." (s. 38)

Yazar, kimi zaman dönemin siyasi gelişmelerinin şehrin yaşayışına etkisinden de bahsetmektedir. Kahramanın, tahsilini bitirdiği dönemin sosyal hayata ve kahramanın hayatına yansımalarını da görmekteyiz:

"Diyamandi, Osmanlı İmparatorluğu'nun başkentinde, siyasî buzursuzlukların had safhaya çıktığı bir dönemde öğrenimini sürdürdü. Azınlık haklarından faydalanan olmasa işine yaramış ve hiçbir terör olayına karışmadan tahsilini tamamlamıştı. Bir zamanlar üzerine şürler yazılan İstanbul'da şimdi o eski estetik zerk yoktu. Şehrin tabii güzelliğine siyasî kargaşa neredeyse kâbus gibi çökmüştü. Balkanlar elden çıkmış, Batılılar, İstanbul'a sahip olma hevesine kapılmışlardı." (s. 31)

Yazar, dönemi siyasi açıdan farklı yönleriyle tanıtır. Bunu genellikle bu siyasi hadiselerin kahramanın hayatına yansıma şekilleriyle anlatır: “*Mezûn olduğu yıl ilan edilen 2. Meşrutîyetin nimetinden faydalanan belki de ilk şanslı oluyordu.*” (s. 31) buradan hem kahramanın mezuniyet yılını hem de siyasi bir gelişmenin hayatına etkisine şahit olmaktadır.

Anlatıcı, kimi zaman da büyük sıçramalarla olayı aktarır. Bölüm geçişlerindeki zaman akışındaki kopuş okuyucuyu kimi zaman şaşırtır. Bunun örneğini önceki bölümlerde evlendiğini öğrendiğimiz Diyamandı’nın daha sonraki bir bölümde birden karşımıza genç yaşa gelmiş kızının çıktığı bölümde görmekteyiz:

“*Genç kadın kızını yanına çağırdı:*

Gel, gel de babanı dinle. Bak neler söylüyor.

Anne ve kız dikkat kesilmişler, biraz da keyifli bir edayla radyonun başına çömelmişlerdi.” (s. 50)

Yazar, ileri doğru sıçramalarının ardından geriye doğru da döner ve okuyucuya yazarın atlayarak geçtiği bir önceki zaman dilimi hakkında çıkarım yapma fırsatı sunar. İleri doğru bir sıçramayla genç kızını gördüğümüz bölümün hemen ardından anlatıcı, hanımının gençlik ve kızının ise çocukluk zamanlarına döner: “*Evliliklerinin ikinci yılında da bir kız çocuğu sahibi olmuştu. Çocukla günleri doluyordu. Gün boyu çocuğuyla ilgilenen genç hanım, akşamleyin kurtarıcı gibi beklediği eşinin giderek kendinden uzaklaşan, kendi içine dönen bir hâl alması karşısında şaşkına dönmüştü.*” (s. 55)

Diyamandı’nın yaşadığı yıllar, tarihte Türk halkı için önemli gelişmelerin yaşandığı yıllardır. Osmanlı Devleti’ni yıkılıp yerine verilen büyük mücadele sonucu yeni bir ülke kurulduğu bu yılların sancıları romanda da aksini bulmaktadır: “*Efendim, biliyorsunuz, bu ülke bir yangının içerisinde çıktı. Dört tarafından işgale uğradı. Büyük acılar çekti. Kocaman bir imparatorluk dağıldı. Şimdi millî bir devlet kuruldu.*” (s. 85)

Diyamandı’nın yaşam çizgisiyle çakışan bir diğer önemli tarihsel gelişme, Dünya Savaşı’dır. Bu hadise de romanda aksini bulmaktadır:

“*İkinci Dünya Savaşı’nın karanlık günleriydi. Batlılar birbirini boğazlıyor, dünyanın çeşitli yerlerinde insan kanı anlamsız bir inat üzerine oluk gibi akıyordu. Radyo-*

lardan gelen haberlerde 57 devletin çarpıştığı bu savaşlarda 15 milyon insan hayatını kaybetmiş, 20 milyon insan da yaralanmıştı. Türkiye bu savaşa bütün ısrarlara rağmen girmemişti. Ama savaşın dolaylı yoldan acılarını en fazla hissedilen ülkelerden birisiydi.” (s. 114)

Romanda ömrünün önemli bir kısmına şahitlik ettiğimiz kahramanın, hayatındaki önemli yol ayrımlarının zamanlarını, tarihsel olarak değil de kahramanın hangi yaşına denk geldiği bilgisi ile öğrenebilmekteyiz: “*Gizlilik bir nevi iki yüzlülük gibi olmuştu onun için. Kendi içine döndüğünde Müslüman, dışarıdan bakıldığında Ortodoks Hristiyan. Bu çifte hüviyeti 55 yaşına kadar sırtında taşıdı.*” (s. 92)

Tarihî hadiselerin gölgesinde anlatılan yaşam öyküsünün kimi zaman bu tarihî ve sosyal hadiselerle oluşturduğu tezadı vurgulanarak aktarılır:

“*Ekmeğe karneye bağlanmış, halkın zaruri ihtiyaç maddeleri bile piyasadan çekilmişti. Savaş yorgunu halk, yeni bir çatışmaya girmek yerine, yokluğa ve yoksulluğa rıza göstermek mecburiyetinde kalmıştı. Halkın ‘Kıtlık Yılı’ diye andığı 1942’nin soğuk bir şubat gününde, 55 yaşına gelmiş Diyamandı, karnının açlığını bir kenara bırakarak 42 yıldır kendisini içten içe kemiren ruhunun açlığını gidermeye karar verdi.*” (s. 114)

Anlatıcı, kimi zaman kahramanın hayatındaki değişimleri, gerçekleştikleri mevsimlerin yansıttıkları ruh hâli ile özdeşleştirerek hem zamansal ipucu verir hem lirik bir anlatıma ulaşır: “*Yanan Dede, bir kış günü yıkılan yuvasını, bir bahar günü yeniden kurdu...*” (s. 143)

Zaman ifadeleri bazen sadece mevsimin söylenmesi suretiyle aktarılır: “*Bir yaz günüydü. Okullar tatile girmiş ve Yanan Dede, talebelerinden bir gruba ders veriyordu.*” (s. 190)

Anlatıcı uygun gördüğü yerlerde, kahramanın yaşı ve zamanın üzerindeki izlerinden de bahseder: “*Yanan Dede, artık dede makamındadır. Yaş 65’in üzerine çıkmış, saçları iyice beyazlamıştır.*” (s. 212)

Yazar, özellikle romanın son kısımlarında kahramanının yaşını laf arasında başka bir kahramana söyletir: “*Öyle olur mu hocam. Siz, kemal noktasına gelmiş bütün bilgilerinizle bize hizmet ettiniz. Kolay mı, 70 yaşın üzerine çıkmış bir insanın, o yaşa rağmen talebe karşısında ayakta durması küçük iş midir?*” (s. 233)

Mekân

Aşketa Yanan Dede, bir duygu ve ruh dünyasını anlatmaktadır. Bu bakımdan, romanda fiziksel mekânların üzerinde pek durulmamıştır. Bununla birlikte, kahramanının ömrünü sürdürdüğü bir takım mekânların bilgisini almaktayız.

Romanın ilk sayfalarında, Diyamandi ve ailesinin Kastamonu'da yaşamakta olduğunu öğreniyoruz: "O gün sanki Kastamonu'yu yeniden fethetmiş bir kahramanın coşkısına ulaşmıştı." (s. 10)

Diyamandi'nin başka bir sözünden de Kastamonu'dan önce Talas'ta yaşamış olduklarını öğrenmekteyiz: "Anne bizim buraya gelmeden önce kaldığımız Talas'tan bir amca bundan 700 yıl önce Kayseri'deki bir hocaya kızını Kur'an okumaya gönderiyormuş." (s. 5)

Diyamandi'nin Kastamonu'dan sonraki durağı hukuk tahsili için gittiği İstanbul'dur. Diyamandi, İstanbul'a ilk geldiğinde, buradaki doğal ve mimari manzara karşısında derinden etkilenir:

"Maviyle yeşilin, denizle ormanın, minarelerle şehri kuşatan kalın sur kalıntılarının kucaklaştığı bu yeni ortamda, İstanbul'un fethedilmesiyle birlikte sonradan Türkleştirilmediğini, Müslümanlaştırılmadığını, adeta Türk ve İslâm şehri olarak yeniden doğduğunu düşündü. Yedi ayrı tepenin farklı güzellikleri, tepelere inci taneleri görünümünde serpiştirilmiş kubbeleri, şahadet parmağı gibi göğe açılan minareleri onu derinden etkilemişti." (s. 25)

Diyamandi'nin İstanbul'da ilgisini çeken yerlerden biri patrik tarafından davet edildiği patrikhanedir:

"Geniş bir alana oturtulmuş kocaman üç katlı bir bina. Taş işçiliği bakımından sade, pencerelerinin etrafındaki sütunlarla güzel bir görünüm sergiliyor. Kilise daha basit bir yapıya sahip. Ama içerisi oldukça fazla abartılı. Havarilerin resimleri Meryem Ana ikonasının çevresinde sanki koruma görevi üstlenmiş askerler gibi dizilmişti." (s. 28)

Diyamandi'nin şehir algısı, şehrin çağrıştırdığı manevi iklimle yakından ilgilidir. Ramazan ayında Diyamandi'nin İstanbul'u tavsifi bu manevi iklimi yansıtmayı amaçlamaktadır:

"İstanbul'un ramazanları bir başka olur. Mübarek ay başlamadan büyük camilere mahyalar asılır. Cadde ve sokaklar aydınlatılır. Her tarafta sükûnetin sağladığı manevî bir zenginlik. Sahildeki konaklarda iftar sofralarının özelliği bir başka olur. Akşamları lüks lambalarla aydınlatılan yalıların ışıkları boğaz dalgalarında rengârenk yakamozlar oluşturur." (s. 68)

Diyamandi, aslının Türk olduğunu düşünmektedir. Bunu öğrenmek için önce memleketi Kayseri'ye gider. İlk defa gittiği Kayseri'de gördüğü manzara onu şaşırtır ve heyecanlandırır: "Eski taş binaların yorgun duvarlarını seyrederken karşısına çıkan tarihî binalar onda önce şaşkınlık, arkasından heyecan uyandırmıştı. Üzerlerindeki kitabelere baktı. Hemen hepsi, Selçuklu dönemi eseri idi. Burada taşın bir medeniyetin dili hâline gelişini görüyordu." (s. 99) Diyamandi, Kayseri'yi bildiği güzel şehir İstanbul'la kıyaslar: "İstanbul'un güzelliği karşısında belki çarpıcı değildi bu şehir ama kendine göreliği bakımından da tarihin ve geçmiş medeniyetin zengin mirasına sahipti..." (s. 99) Buradan hareketle kahramanının mekânsal algısının daha çok tarihî altyapı ile ilintili olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

Kahraman evini, mahremiyetini ve duygularını çevreleyen duvarlar olarak görmektedir. Evinden uzaklaşmak zorunda kalan kahraman için "güzelim evi" bu anlamını yitirip yabancılaşmıştır: "Geceye doğru, valizini hazırladı, birkaç giyeceğini ve sarı yapraklı Mesnevî kitabını paket yaptı. Üsküdar'daki o güzelim evi bir anda kendisine yabancılaşmıştı. Her türlü mahremiyetini çevreleyen, duygularını çoğu geceler okuyan beyaz badanalı duvarlar ve tavan sanki onu dışarı itiyordu." (s. 125)

Yaman Dede, ilk eşi ile yaşadığı Üsküdar'daki evinden ayrılınca, ikinci hanımıyla Acıbadem'de kiraladığı evine yerleşir. Bu arada da kız kardeşi ve eniştesi ile kalmaktadır: "Acıbadem'de bir ev tutup yerleşmeye kadar bir süre kız kardeşinin yanında kaldı." (s. 144)

Kahramanın hayatında önemli yere sahip bir diğer mekân, Mevlânâ'nın şehri Konya'dır. Diyamandi oraya gitmemesine rağmen büyük muhabbet duymaktadır. Konya'dan her bahsedildiğinde burası hakkındaki duygularını hasretle dile getirmektedir: "Sokakların alevden mi yaktın beni Konya! Aziz Konya! Koynunda yatan kim? Ezelle ebed senin etrafında semazen. Melekler vecde gelmiş dalga dalga iniyorlar. Neyler iniyor, yüzler solgun ve perişan, ağlayan gözler, titreyen dudaklar..." (s. 158)

Yanan Dede, mekâna bir de sosyal yapıda Batının etkisiyle ortaya çıkan değişimler penceresinden bakar. Bu konuda en net manzarayı ise İstanbul'da görmektedir:

“İstanbul gelişme yolunda bızla yürüyen bir şehir görünümündeydi. Boğazın iki tarafını altından bir köy gibi süsleyen yalıları gölgede bırakacak donanımında villalar inşa edilmeye başlanmıştı. Batı kültürünün ayak sesleri Osmanlı'nın son asrında Fransız dadılarıyla duyulmuştu. Onların yüksek ökçeli ayakkabılarının Arnavut kaldırımındaki izleri silinmemişken, şimdi İngiliz ve Amerikan kültürü ön plana çıkıyordu. Boğazın sularına yansıyan neonların renkli ışıkları içimizdeki renklileşmenin de âdeta suda parlayan akisleriydi.” (s. 247)

Yanan Dede, milleti için üzülen bir insandır ve mekânlardaki değişikliklerden gözüne çarpan toplumdaki yozlaşmanın hızlı seyrinden oldukça kaygı duymaktadır. Bu durum otuz yıllık görev hayatı içinde rastladığı insan tiplerindeki değişiklikten de anlaşılmaktaydı. (s. 247)

Kişiler

Diyamandi / Yanan Dede: Aşkta Yanan Dede romanına konu olay örgüsünün etrafında döndüğü en temel karakterdir. Subaşı'nın diğer üç romanı gibi biyografik karakter gösteren bu romanında konu edinilen hayat, küçük yaşta İslâmiyet'i seçerek zor bir yaşama talip olan Diyamandi'nin hayatı konu edilmektedir.

Diyamandi, henüz on üç yaşında bir çocukken bile etrafında duyduklarına kayıtsız kalmamakta, duyduğu her şeyi sorgulamakta, aslını araştırmaktadır. Bu araştırmalarının ilk durağı elbette anne ve babası olmaktadır: *“Anne, Abdurrahman amcanın anlattıkları doğru mu acaba?”* (s. 5) Ancak anne ve babasının geçıştirmelerine kanacak da değildir. Bu farklılığını burada da ortaya koyarak Mevlâna'yı ve Seyyid Burhaneddin'i aramaya koyulur.

Diyamandi, iyi yetişip kendi geleceğini tayin edecek imkânları yakalayabilmek için çok çalışıp sınıf birinciliğini ele alır. Bunun ayrıcalığını da ilk olarak Rum öğrencilerin dışarı çıkarıldıkları din derslerine girebilme hakkı olarak kullanır:

“Dersler ilerleyip sınıf içerisinde ön plana çıkmaya ve sınıf birincisi olmaya başlayınca daha rahat hareket etme ve karar verme fırsatlarını kullanıyordu. Bu fırsatlardan

birisini de Müslüman öğrencilerin girmek zorunda oldukları, Rum öğrencilerin ise dışarı çıkarıldıkları din dersleri saatinde kullandı ve bu derslere Müslüman arkadaşlarıyla birlikte devam etmeye başladı.” (s. 14)

Diyamandi, okuldaki başarısının yanı sıra: *“Çocuk çağında iken gidip ödünç aldığı, ancak pek anlayamadığı için de iade edip devamını istemediği Mesnevî'nin şimdi gönül iklimine düşmüştü.”* (s. 18)

Anlatıcı, Diyamandi'yi öğretmenlerinin nazarından da okuyucunun dikkatine sunar:

“Kocaman sınıfta bir tane Rum asıllı öğrenci. O da deha denecek seviyede... Bu çocuğun bizim Türklerden olmasını ne kadar isterdim. Çalışkan ve zeki olmanın ötesinde, bir de muhakeme kabiliyeti var ki, müthiş bir şey... Bir derste gördüğü bir konuyu eğer başka derslerle ilintisi varsa, mutlaka o derse taşıyor ve hocaları neredeyse imtihana çekiyor. Sorduğu sorular karşısında şaşırmamak elde değil.” (s. 19)

Diyamandi, romanda *“Orta boylu, ince yapılı, biraz zayıfça, gür siyah saçlı, kahverengi gözlü, buğday benizli genç”* (s. 25) olarak tasvir edilmektedir.

Diyamandi'ye verilen ilk görev ve bu görevi yerine getirmedeki özeni onu biraz daha iyi tanımaya yardımcı olmaktadır:

“Kimliğinde adının Diyamandi yazılı olmasına rağmen kendisine önemli bir görev verildi. Kassam müşaviri, yani miras taksimi sorumlusu olarak görev aldı. (...) Bir Rum olmasına rağmen böyle İslâmî bir konu kendisine havale edilmişti. Bu bir güven meselesiydi. Buna layık olmayı görevinin ilk ana prensibi olarak gördü. Kimseye haksızlık etmemeye özen gösterdi.” (s. 32)

Osmanlı Devleti'nin ardından gelen yeni dönemde yaptığı vakıf avukatlığı görevinde de iş disiplini olarak benzer çizgide kalmayı başarır. Bu yüzden devlet yetkilileri ondan yeni görevler isterler: *“Görevine çok bağlı, işinde titiz, verilen hizmeti aksatmadan yerine getiren insan profili ortaya koymuştu. Her şeyden evvel güvenilir olması, ona yeni bazı hizmetlerin kapısının aralanmasında imkân tanıyacaktı.”* (s. 81)

Diyamandi İstanbul'da Remzi Dede ile tanıştıktan sonra hayata farklı pencereden bakmaya başlar. İleriki hayatındaki Diyamandi, yavaş yavaş şekillenmektedir: *“Mevlâna'nın ateşine düşmüş bir deli derviş gibiydi. Artık, çevresi de pek umurunda değildi. Şeyh Ahmet Remzi Dede, onu kendi dergâhında yeniden*

hamur hâline getirdi.” (s. 39)

Diyamandi, İslâmiyet’i benimsemiş olmasına rağmen, gizli yaşamak durumundadır. Özellikle İstanbul’da ramazan coşkusunun seyircisi değil, çekinmeden bir parçası olacağı günleri hayal eder: *“Diyamandi de bunu çoğunlukla seyretmiş ve çoğu zaman da sonsuz bir hasret duygusuyla içindeki ürpertilerin acısını yüreğine gömerek bir gün bu telaşlı koşuşturmanın seyircisi değil, bir parçası olabileceği günleri beklemişti.”* (s. 68)

Diyamandi için katlanılması en zor durum, yaşamak zorunda olduğu çifte hüviyettir. Bu gizlilik onun için iki yüzlülük gibi olmuştur. Kendi içine döndüğünde Müslüman, dışarıdan bakanların Ortodoks gördüğü Diyamandi, bu duruma elli beş yıl katlanmıştır. Bu yüzden kendi de bunu kendine sorar: *“Bir insanın kısa bir an için böyle görünmesi belki kolaydır. Bir gün buna katlanabilirsiniz. Bir hafta, bir ay belki zorlanarak çekersiniz. Dile kolay, çeyrek asrı aşan bir dönem böyle bir yükün altında nasıl kalınır?”* (s. 92)

Yaman Dede’nin yaşadığı en büyük mutluluklardan biri, atalarının Rum değil, Türk olduğunu öğrenmesi olur. Bu bilgi Yaman Dede’nin sevinç gözyaşları dökerek kadar sevinmesine vesile olur: *“Sevincinden elleri titremeye başladı. Neredeyse uçacaktı. Bulmuştu atalarının izini... Kuşkuları doğruydı. Rum falan değillerdi. İçinde sanki bir nur aydınlığı ve bu aydınlığın getirdiği bir ferahlık vardı. Kuş gibi hafiflemişti. (...) Hıçkırığa hıçkırığa ağıladı.”* (s. 101)

Diyamandi’nin ömrü boyunca en büyük ıstırapı eşi ve kızının bu yolda onu yalnız bırakması olmuştur:

“Bir eş ki, hanımını kendi kaderine, kendi değerlerine ortak edememiştir. Bir eş ki, babasının anlattığı Hristiyanlığı tek doğru sanmış ve babasına bu bağlılığı uğruna eşine sadakatini feda etmiştir. Ne acı bir sonuçtur bu! Bir baba ki, evladını kendi suyunun kanalına alamamış (...) bu da beni ayrı bir şekilde mahvediyor.” (s. 109)

Müslümanlığını açıklamasının ardından Yaman Dede’nin içinde iki duygu çarpışmaya başlar. Bir tarafta Müslümanlığını açıklamanın huzuru, diğer tarafta yuvasından kopmanın acısı arasında sıkışıp kalır. Bir tarafı *“Çeyrek asırlık gölgeli imanım hürriyetine kavuştu. İçindeki zincirleri kırdım. Gerisini, boş ver”* derken, bir tarafı kızının *“Baba, inancın uğruna bizi feda ettin. Bu kocaman şehirde yalnız bırakıp gidiyorsun,*

*deyişindeki hüznü sızlanış”*tan müteessir olmuştur. Diyamandi, bu durumu evlat aşkı ile Allah aşkı arasında seçim yapmak olarak değerlendirir. O, seçimini Allah aşkından yana kullanmıştır ancak evladından da vazgeçememektedir. Diyamandi, evlat acısını kendisine nasip olan Allah aşkının bir kefareti olarak görmekte ve ölünceye kadar taşıyacağını söylemektedir. (s. 175)

Yaman Dede, küçük yaşta menkıbesinden etkilenerek bu yola düştüğü Seyyid Burhaneddin’in kendisi hakkında edilen dedikoduyu duyarak yıkıldığını hatırlar ve kendisi için de böyle bir dedikodunun edilmiş olması hayretini celbeder: *“Seyyid Burhaneddin de böyle bir dedikoduyla yıkılmamış mıydı?”* (s. 248). Bu dedikodu ona *“Müslümanlığını açıkladığı gün, kendisini bir kış gecesinin dondurucu soğukunda kapının önüne bırakan hanımıyla kızının acımasız tavrından daha ağır”* gelmiştir. (s.249) Bunun üzerine vefatına kadar kimseyle görüşmek istemez: *“Emanetini sahibine teslim edeceği, Mevlâna’sının diliyle, vuslata ereceği güne kadar artık kimseyle görüşmedi.”* (s. 250)

Eşi ve Kızı: Diyamandi’nin eşi, anne ve babasının görücü usulüyle evlenmesini uygun gördükleri Rum bir papazın kızıdır. Diyamandi hakkında kullaklarına gelen söylentiler yüzünden anne ve babasının bu işte neyi planladıkları açıktır: *“Hiç olmazsa hanımı onu kontrolde tutacak, işinin dışındaki zamanını doldurarak, onun dergâha falan gitmesine engel olacaktı.”* (s.40) Anne ve babasını kırmamak için bu evliliğe ses çıkarmayan Diyamandi ise farklı düşünmekteydi: *“Neslin devamı için evlilik gereklirse, bunun Müslüman ya da Hristiyan bir hanımla olmasının ne önemi vardı. Yandığı ateşte zamanla hanımını da pişirip olgunlaştıracağına inanıyordu.”* (s. 40) Hanımının hayalleri ise bambaşkadır: *“Ondaki değişimin ciddi kaygısını duyanların halkasına bu defa da hanımı katılmıştı. Genç bir Rum kıza, üstelik papaz bir babanın kızı, kendi soyundan bir insanla evlenirken, onun hukukçu olmasının imkânlarını kullanacağını umuyordu.”* (s. 55)

Diyamandi, Müslüman olduğunu her ne kadar eşi ve kızından saklasa da onlar bu hâlin farkındadırlar ve ses çıkarmamaktadırlar: *“Artık eşi ve kızı da onun bu hâlini biliyorlardı. Onlar da bu yükün altında ezilmemesi için ses çıkarmıyorlardı.”* (s. 92)

Eşi ve kızı sık sık Yaman Dede hakkında konuşurlar. Eşi en çok kendi ailesinin bu konudaki

tedirginliğinden çekinmektedir:

“Bizimkiler, onun bu hâlinde büyük rahatsızlık duyuyorlar. Büyükbaban neredeyse isyan edecek, anneannen bu konu açıldıkça ağlıyor. Bizim damat, dönüşü olmayan yola girdi. Bundan çıkması zor. O yolda kalırsa biz burada bir arıç insanın yüzüne nasıl bakarız? Hele sizi de yanında sürüklerse ne yaparız? Babası Müslüman olan bir kız hiçbir Rum genci eşliğe kabul etmez, ettirmezler...” diye dövünüp duruyor. (s. 92)

Kızı bu konuda daha esnek düşünür. O, bu konuya babasının tercihi olarak bakmakta, saygı duymak gerektiğini düşünmektedir. Annesine, babasının üzerine gitmemesi konusunda ricada bulunur. Çünkü bu, babasını daha fazla üzebilir. Kızı bu konuda olabilecekleri düşünüp seçimini yapmıştır:

“Anne bunca yıl acımızla tatlımızla birbirinizi çektiniz. Birbirinize katlandınız. Bundan sonrası için zaten bu iki kişiliğin altında ezilmiş bir insanın üzerine daha fazla varmak olmaz. Bu anlamsız tavrın olursa bu babamı daha da üzer ve şoka sokar... Onun da doğrusu böyle bir duruma sürüklenmesine razı olamam. (...) Sen babamı yalnız bırakmaya kalkarsan, sıkıntısında onu yalnız bırakmam.” (s. 93)

Kızı, babasının iki dünya arasında sıkışmış olmaktan dolayı yıprandığını düşünmekte ve ondan artık Müslümanlığını açıklayarak rahata ermesini istemektedir: *“Babacığım bu kadar yanma isteğiyle tutuşuyorsan çık ortaya Ben buyum!” de iş bitsin...” (s. 107)*

Diyamandi’nin kızı, babasını sever ve örnek alır. Ancak bir konuda onu eleştirir:

“Sevgili babacığım, senin dürüstlüğüni ve içinde çarpışan iki ayrı şahsiyetin getirdiği acıları çok iyi biliyorum. Ben hayatım boyunca hep seni örnek almaya çalıştım. Beni okuttun, ilerisi için de büyük umutlar vaat ettin. Ama bir şeyi veremedin bize. () Açık olma dürüstlüğüni!” (s. 111)

Oysa Diyamandi’nin gerçeği açıklayamamasının en önemli nedeni evladının huzurlu bir aile ortamında yetişmesine olanak sağlamaktır. (s. 112)

Diyamandi, eşinin babasının papaz oluşuna saygısından telkinlerine kulak tıkamasına sitem eder: *“Babasının papazlığına saygısı uğruna benim telkinlerime hep kulağını tıkadı. Baba haklıdır, benim babam papazdır, kız gitti, eşine uyup dini değiştirdi. Kızına dinini anlatamayan bize nasıl anlatacak, demelerine fırsat vermem’ gibi bir tavra girdi.” (s. 109)*

Eşi ise, Diyamandi’ye evlendiklerinde Müslümanlıkla olan bağından bahsetmediği için sitem eder: *“Bey, ben seninle evlenirken, Diyamandi Efendiye geldim. O beni Rum kız olarak aldı ve Rum hanımı olarak muhafaza edecekti. İçindeki sırrını benimle tanıştığında, dünür olduğunda söyleseydin herhalde böyle bir aile ortaya çıkmazdı?” (s. 109)*

Diyamandi, eşinin bu sitemine karşı, gerekçesini *“Belki de haklısın. Ben hak üzereydim. Bu bakke, görüp senin de kabulleneneğini düşündüm” (s. 109)* şeklinde açıklar.

Diyamandi’nin Müslümanlığını resmen ilan etmesi, kız ve eşinin tavırlarını sertleştirir. Patrikhanenin, eşinden ayrılmasını istemesi, hanımı da kızını da yol ayırımına getirmiştir. Diyamandi, Müslüman olmayı teklif eder ancak anne, kız kesin şekilde reddeder ve evden ayrılmasını isterler: *“Mademki beni yaktın, çocuğumu yaktın, artık bizden uzak bir yere gitmelisin.” (s. 125)*

Yaman Dede’yi en çok üzen eşi ve kızının patrikhanenin baskısıyla değişen tavrıdır: *“Daha birkaç ay önceki konuşmalarda artık kimliğini netleştirmesi gerektiğini söylemiyorlar mıydı? (...) şimdi bu ağır tavır nedendi?” (s. 144)*

Yaman Dede, olanlara rağmen kızı ile görüşür ve önemli kararların eşiğinde fikrini sorar. Bunlardan biri evlenmeye karar verdiği zamandır: *“Üsküdarlım, benim altın kızım, babana bir arkadaş, bir hayat arkadaşı tavsiye eder misin?—Elbette baba. Bundan sonra sen, yeni bir hayata başlamalısın. Artık bizimle hukukî bir bağın kalmadı. Ben senin yine kızınım ama annem artık eşin değil...” (s. 141)*

Diyamandi’nin eşi, otuz yıl onu bir gün kaybedeceğinin vehmiyle yaşamış ve en sonunda ondan ayrılarak en büyük azabı yaşamıştır. (s. 173)

Diyamandi’nin kızı ise babasının onu her şeyden çok sevdiğini bilmesine rağmen, aralarına Mevlâna’nın girmesinden rahatsızdır: *“Biliyordun ki, babası onu her şeyden çok seviyordu. Ah bir de araya şu Mevlâna girmese?” (s. 173)*

Kızı, babasının kararının hayatını etkilediğinden annesine serzenişte bulunur: *“Anneciğim, yaşım 35 oldu. Ama ben hâlâ evlenemedim ve artık evlenemeyeceğim de... Bana ilgi duyan, bunu sık sık belli eden Simon, babamın bu hareketinden sonra, sanki beni hiç tanımayan, bilmeyen biri gibi davranmaya başladı.” (s. 173-174)*

SOYADI, Adı; Yazı Başlığı. Sayı: Sayfa.

- ACAR, Mustafa; *Şucu Bucu Gençlik*, 439:18.
- ADİBEŞ, Mahir; *Kalede Bir Bayrak Vardı*, 440:22.
- AFACAN, Orhan; *Bin Canla Seviyorum Türkiye'mi*, 436:10.
- AĞAÇ, Elif; *Madenci*, 441:32.
- AHMET, Hasan; *Turnam*, 436:24.
- AHMET, Hasan; *Anlayana*, 438:15.
- AKBAŞ, S. Burhanettin; *Kayseri'nin Kültür Abidesi: Nevzat Türkten*, 433:24.
- AKÇEKEN, Ali; *Başa Gelen*, 442:29.
- AKDEMİR, Ali; *Him Taşı*, 433:1.
- AKMAN, Eyüp; *Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU ile Çocuk Edebiyatı Üzerine Bir Sohbet*, 436:7.
- ALAGÖZ, Emine İrem; *Bir Kuş Hikâyesi*, 440:31.
- ALÇO, Ayşe; *Sait Faik'in Hikâyelerinde Mahalle Kavramının Yansıması*, 440:17.
- ALPER, Nuray; *Hasret Çağından Damlayan Aşk*, 435:31.
- ALPTEKİN, Ali Berat; *Silifke Yörükleri ve Bazı Kavramlar Üzerine*, 440:1.
- ALPTEKİN, Ali Berat; *Hayvan Masallarının Farklı Bir Bakış Açısından Değerlendirilmesi*, 441:1.
- ALPTEKİN, Ali Berat; *Ayık Şeref Taşhova Hakk'a Yü-rüldü*, 443:1.
- ALPTEKİN, Ali Berat; *Silifke Yörük Kültüründe Analar ve Yörük Evleri*, 444:1.
- AŞKIN, Hamit; *Özlemek Seni*, 435:16.
- ATILGAN, Halil; *İşte O Şampiyon İsmet Atlı'dır*, 437:7.
- ATILGAN, Halil; *"Acem Kızı"na Dörtlükleri Kim Dedi?*, 438:1.
- ATILGAN, Halil; *Türkülerde Ahraz Dile, Bülbül Güle, Arı Bala Gelir*, 440:40.
- AYÇİÇEK, Ahmet; *Göksu Nebrinde Boğulan İmparator*, 435:18.
- AYDIN, Eyüp; *Türkçemize ve Bayrağımıza Sahip Çıkalım!*, 434:19.
- AYDIN, Nurullah; *İslamcılık ve İblisleşme*, 434:25.
- AYDIN, Rukiye; *Göğün Sancısı*, 434:32.
- AYTEKİN, Osman; *Gölette*, 434:20.
- AYVA, Aziz; *Akademisyen Bir Şair ve Şiirleri: Arş. Gör. Yaşar Keskin*, 439:7.
- BAŞ, Emin; *Son Yolculuk*, 443:12.
- BAŞ, Mehmet Şükrü; *Hasbîbâl: Hazar'dan Erciyes'e*, 433:11.
- BAŞPINAR, Mahir; *Geceler*, 439:13.
- BILDIRKİ, Oyhan Hasan; *Dilimin Ucunda Bir Şey Var*, 435:16.
- BILDIRKİ, Oyhan Hasan; *Sensizliğim En Ağır Yüküm Şimdi*, 437:29.
- BOZKURT, Muhsin; *Bir Haber, Bir An, Bir Yorum*, 434:22.
- BOZKURT, Muhsin; *Yol Yordam*, 435:24.
- BOZKURT, Muhsin; *Doğu Gerçeği: Türkiye'm Pırıl Pırıl*, 436:31.
- BOZKURT, Muhsin; *İyi Davranış da İbadettir*, 439:25.
- BOZKURT, Muhsin; *Eser Dedim*, 440:11.
- BOZKURT, Muhsin; *Cumhuriyetimizle Nereden Nereye?*, 442:7.
- CANTÜRK, Selin; *Karmakarışık*, 440:32.
- CANTÜRK, Selin; *Başarmak*, 441:17.
- CENGİZ, Köksal; *Olmuş*, 436:30.
- COŞKUN, Hasan; *Sivas'ın Altınyayla İlçesinde Evlenme ile İlgili Örf, Âdet ve İnançlar*, 436:15.
- COŞKUN, Hasan; *Sivas'ın Altınyayla (Tonus) Yöresinden Bazı Halk İnançları*, 438:25.
- ÇAĞIRAN, Önder; *Hüzün Yaprağından Birkaç Satır*, 434:16.
- ÇAĞIRAN, Önder; *Sevin Çanakkele*, 435:23.
- ÇAĞIRAN, Önder; *Tevhîd Feneri*, 436:6.
- ÇAĞIRAN, Önder; *Kurtuluş*, 437:29.
- ÇAĞIRAN, Önder; *Güzel Duygular*, 438:11.
- ÇAĞIRAN, Önder; *Hastane Odası*, 439:6.
- ÇAĞIRAN, Önder; *Dözüner mi Firgete Can*, 440:11.
- ÇAĞIRAN, Önder; *Nûr Havzası*, 441:7.
- ÇAĞIRAN, Önder; *Camilerimiz*, 442:21.
- ÇAĞIRAN, Önder; *Bu Millet*, 443:25.
- ÇAĞIRAN, Önder; *Civânıhı Bâkî Kalan Nefer*, 444:4.
- ÇALIŞKAN, C.; *Burası Türkiye*, 444:21.
- ÇALKANER, Recep; *Gelirim*, 436:30.
- ÇELİK, Erkan; *Ayık Şenlik (1850 – 1913) Geleneğinde "Vatan" Sergisi*, 441:22.
- ÇELİK, Erkan; *Bala Memmed'in Hikâyesi*, 443:26.
- ÇERÇİ, Emine; *Gönül Yusuf Deyince*, 434:11.
- ÇERÇİ, Emine; *Dert Bağında Bülbül Öter mi Usta*, 443:27.
- ÇETİNOĞLU, Oğuz A.; *Vehbi Ecer'le Mülakat: Mezhep-ler Din Değildir*, 442:18.
- ÇINAR, Şerife; *Vurmadım mı Diyorsun?*, 438:24.
- ÇOLAK, İsmail; *Dağlara Şiir Yazar Oldum*, 435:18.
- DEMİRKOLLU, Ceyhun; *Manisa'da Manevi Bir Pınar: Ayni Ali*, 435:19.
- DEMİRKOLLU, Ceyhun; *Tarihsel Yaklaşımda Afaziya Çarpanı Metodunun Kullanımı*, 436:1.

DEMİRTAŞ, Rasim; *Sen Eylül Geldin*, 441:5.
 DOĞAN, Tan; *Son Güz*, 441:32.
 DURAK, Filiz Altıok; *Yerin Dolmuyor*, 437:6.
 ECER, Ahmet Vehbi; *Tanıtım: "Denemeyi Deneme" mi?*, 439:31.
 ECEVİT, Melahat; *Bir Gönül Rehberi: İsa Kayacan*, 442:29.
 EKER, Ümit; *Ey Çanakkale*, 435:13.
 ELDEN, Yaşar; *Nevzat Türkten ile Söyleşi*, 433:15.
 ELGEREN, Fatma Şükran; *Saatleri Ayarlama Enstitüsü Romanında İsimlerin İşlevsel Kullanımı*, 441:27.
 FINDIK, Aysel; *Ne Fark Eder*, 438:14.
 FINDIK, Aysel; *Deniz Gözlerin*, 442:17.
 GERÇEL, Âlim; *Erciyes Dergisinin 37. Yayın Yılında*, 433:1.
 GERÇEL, Âlim; *Değerli Ağabeyim An. Nevzat Türkten*, 433:2.
 GERÇEL, Alpaslan; *Nevzat Türkten'in Şiirleri*, 433:4.
 GÖDE, Kemal; *An. Nevzat Türkten ve Selçuklu - Eratnalı Kayseri Kadıları-I*, 434:1.
 GÖDE, Kemal; *An. Nevzat Türkten ve Selçuklu - Eratnalı Kayseri Kadıları-II*, 435:1.
 GÖKBULUT, Zübeyde; *Efendim*, 436:2.
 GÖKBULUT, Zübeyde; *Yoğunburç'un Garip Konuğu*, 439:22.
 GÖKBULUT, Zübeyde; *Bir Ümit*, 440:16.
 GÖKBULUT, Zübeyde; *İsterim ki "Bir" Görsün!*, 442:3.
 GÖKBULUT, Zübeyde; *Abi Evran-ı Veli*, 443:12.
 GÖKTÜRK, Hamit; *Uygur Türklerinde Beslenme ve Yemek Kültürü*, 441:18.
 GÖMEÇ, Saadettin; *Gerçek Devlet Özgür Dilemez*, 433:31.
 GÖMEÇ, Saadettin; *Saflık mı, Aptallık mı?*, 435:17.
 GÖMEÇ, Saadettin; *23 Nisan 1920: En Büyük Bayram*, 436:13.
 GÖMEÇ, Saadettin; *Merhametten Maraz Doğar*, 438:15.
 GÖMEÇ, Saadettin; *Türk Olmak Zordur: Irak'ta Türkmen Olmak Daha Zordur*, 440:27.
 GÖMEÇ, Saadettin; *Bayrak Namustur*, 441:6.
 GÖMEÇ, Saadettin; *Yeter Artık!*, 442:26.
 GÜLEL, Halil; *Candan Barışalım*, 434:27.
 GÜLER, Abdülkadir; *Barış Manço'yu Anıyoruz*, 435:26.
 GÜLER, Abdülkadir; *Yola Çıktım Mardin'e Türküsü ve Hikâyesi*, 439:27.
 GÜLER, Abdülkadir; *Aşık Yoksul Derviş'ten Soma Şebitlerine*, 440:12.
 GÜLMEZ, Mevlüt; *Tanıtım: Konuşma Adabı (Adâb-ı Makâl)*, 435:32.
 GÜNDOĞDU, Köksal; *Günbegün Derdim Artar*, 434:18.
 GÜNDOĞDU, Şevket Kaan; *Erzurum'da Bir Köy Araştır-*

ması: Çay (Ergemansur) Köyü, 439:28.
 GÜNEŞ, Teoman Ali; *Yeter*, 438:14.
 HALICI, Feyzi; *Dua* 434:24.
 HEŞİMZADE, Nicat; *Aşk*, 439:31.
 İVGİN, Hayrettin; *Büyükler ve Çocukların Geleneksel Oyunları ve Eğlenceler*, 439:19.
 KALAFAT, Ertuğrul; *Gülsin* 433:32.
 KALAFAT, Ertuğrul; *Son Sözüm Taşa Olsun*, 436:14.
 KAPLAN, Haktan; *Aşık Edebiyatı'nda Ercişli Emrah*, 438:16.
 KARAASLAN, Ahmet; *Gelemiyorum*, 434:18.
 KARAASLAN, Ahmet; *Erciyes*, 443:5.
 KARSAVAN, Cemal; *Umut ve Beklentiler*, 443:25.
 KAYACAN, İsa; *Sadun Köprüllü'ü de Sonsuzluğa Uğurladık*, 441:24.
 KAYASANDIK, Ahmet; *Bir Kelime Bir Kültür: Dünya*, 437:30.
 KAYASANDIK, Ahmet; *Türkçenin Güncel Sorunları-1: İyelik ve Kişi Eklerinin Yanlış Kullanımı*, 440:29.
 KAYASANDIK, Ahmet; *Erciyes Dergisi 2014 Yılı Dizini*, 444:31.
 KELEŞTİMUR, Bedrettin; *Ahlak Kavramı*, 434:13.
 KELEŞTİMUR, Bedrettin; *Şiir ve Tefekkür Dünyamız!*, 435:14.
 KELEŞTİMUR, Bedrettin; *Gurbeti Konuşmak*, 436:29.
 KELEŞTİMUR, Bedrettin; *İnsanı Tarif Etmek*, 438:7.
 KELEŞTİMUR, Bedrettin; *Şehri Sevmek ve Dışarıya Taşımak*, 439:33.
 KELEŞTİMUR, Bedrettin; *Nasıl Olmalıyız? (Müslüman'ın Özellikleri)* 440:6.
 KELEŞTİMUR, Bedrettin; *Davut Peygamber ve Demir!*, 441:25.
 KESKİN, Mustafa; *Osmanlı Devleti'nin Doğuşundaki Rüya Motiflerinin Nebirler, Göller ve Denizlerle İlişkisi*, 439:1.
 KILIÇ, Remzi; *18 Mart Çanakkale Zaferi*, 435:8.
 KILIÇ, Remzi; *Millî Bütünlüğümüz ve Anıtlar*, 438:8.
 KILIÇ, Remzi; *Türk Millî Eğitiminde Öğretmen Yetiştirme Sistemi Üzerine*, 442:4.
 KILIÇ, Remzi; *Nizamiye Medreseleri*, 443:6.
 KOSOVALI, Teoman Ali; *Her An Kaybedilebilir*, 443:12.
 KÖK, Arzu; *Annem'e*, 434:15.
 KÖK, Arzu; *Çanakkale Zaferi*, 437:28.
 KÖK, Arzu; *Barış Niçin Yok?*, 442:30.
 KÖKSAL, Fazlı; *Adımız Kimliğimizdir*, 439:14.
 KÖKSAL, Mehmet Fatih; *Türk*, 438:33.
 KUKUL, M. Hâlistin; *Ciban Ölçüsünde Türk Milliyetçiliği*, 434:16.
 KUKUL, M. Hâlistin; *"En Güzel Örnek"*, 436:11.
 KUKUL, M. Hâlistin; *Bir Kültür Bubramı Yaşıyoruz*,

- 437:18.
- KUKUL, M. Hâlistin; "Kendi" Kalmak veya "Ben"i Yaşamak, 438:12.
- KUKUL, M. Hâlistin; *Edebiyat Dergileri*, 439:16.
- KUKUL, M. Hâlistin; *Vicdan Muhasebesi Işığında Durum Muhakemesi*, 440:23.
- KUKUL, M. Hâlistin; *Yetmez mi Esâretin/ Ey Türkoğlu, Davran Bel*, 443:9.
- KÜRÜM, Esra; *Muhsin İlyas Subaşı'nın Romanları-1: Ah- tapot*, 441:8.
- KÜRÜM, Esra; *Muhsin İlyas Subaşı'nın Romanları-2: Ben Onurumu Çiğnetmem*, 442:10.
- KÜRÜM, Esra; *Muhsin İlyas Subaşı'nın Romanları-3: Güneşe Uçan Kelebek*, 443:13.
- KÜRÜM, Esra; *Muhsin İlyas Subaşı'nın Romanları-4: Aşkta Yanan Dede*, 444:22.
- MALKOÇ, Ali Rıza; *Teknolojik Cebalet*, 439:32.
- MALKOÇ, M. Nihat; *Kara Elmas Uğruna*, 440:8.
- MERCAN, İsmail Hakkı; *Ali Rıza Karabulut*, 442:22.
- MIHÇI, Nuh Naci; *Doğru Söze Ne Denir?*, 444:11.
- Moralı; *Haydutlar Güzergâhında*, 440:11.
- MUSTAFA, Nazım; *Ermeni Silahlı Birliklerinin 1905 -1906 Yılları Arasında Güney Kafkasya'da Yaptıkları Katliamlar*, 434:28.
- NACAR, Mehmet; *Yalancı*, 439:6.
- NİĞDELİOĞLU, Gamze; *Geceyi Seyrediyorum*, 437:17.
- NİĞDELİOĞLU, Gamze; *Bayrağım*, 439:6.
- NİĞDELİOĞLU, Gamze; *Umutsuz Aşık*, 440:26.
- OĞUZBAŞARAN, Bekir; *Kırım'a Ağıt*, 439:23.
- OĞUZBAŞARAN, Bekir; *Bayrak İnmez, Ezan Dinmez*, 444:4.
- ORTAŞ, İbrahim; *Üniversite ve Bilim İnsanı Kimliği Üzerine*, 434:7.
- ÖNAL, Ülkü; *Ardanuç'ta Yöresel Ev*, 443:28.
- ÖNDER, Hızır İrfan; *Hicran Kuşatması*, 438:33.
- ÖNDER, Hızır İrfan; *Bizimdir*, 440:8.
- ÖNDER, Hızır İrfan; *Yigıt*, 442:9.
- ÖZDAMAR, H. Senday; *Canlanış*, 439:30.
- PAKDEMİR, Mücella; *Ben Seni Unutamam*, 439:24.
- SAKAOĞLU, Saim; *Meşhur İntihaller: 1 Peyami Safa Kimin İntihalini Yakalamıştı?*, 442:1.
- SAKAOĞLU, Saim; *Meşhur İntihaller: 2 Ünlü Romancımızın İntihal Sayılmaz mı?*, 444:1.
- SEVER, Mustafa; *Türk Mitolojisinde Kuşlar*, 436:25.
- SOFTA, Sadık; *Gör ki Nesi Kaldı II*, 442:27.
- SUBAŞI, Muhsin İlyas; *Şehir Kitaplarında Kayseri*, 439:11.
- ŞAHİN, Seyfi; *Asırlık Bir Çınar*, 433:2.
- ŞAHİN, Seyfi; *Beşerî İlişkilerde İslamî Davranış*, 436:14.
- ŞAŞMA, İbrahim; *Ahval-i Beyan*, 440:13.
- ŞAŞMA, İbrahim; *Üç Güzellere*, 441:21.
- ŞAŞMA, İbrahim; *Hicaptan Gözyaşı'na*, 442:17.
- ŞENGÜN, Cansu; *Tanımlayamadığım*, 443:27.
- ŞİMŞEK, Esma; *Yanık Ezgileriyle Yolun Yarısında Göçen Adam: Ceyhanlı Aşık Ferahi*, 444:13.
- TALAYHAN, Mehmet Ali; *Sultan Nevruz*, 436:32.
- TAN, Nail; *Aşık Şenlik ve Bazı Halk Şairlerimizde Türkçe, Arapça ve Farsça Anlayış*, 437:13.
- TAN, Nail; *Anadolu Kadın Başlıkları Kitabı Üzerine*, 443:30.
- TELLİ, Ahmet; *Karda İzler*, 439:30.
- TUNALI, A. Yağmur; *Bir Gül-i Rânâ: Müjgân Cunbur*, 433:26.
- TÜLÜCEOĞLU, Hasan; *Ziya Paşaların Eksikliği*, 434:11.
- TÜLÜCEOĞLU, Hasan; *Ferrariye Binen Hacı*, 436:9.
- TÜLÜCEOĞLU, Hasan; *Teknoloji ve Kültür*, 439:23.
- TÜLÜCEOĞLU, Hasan; *Namık Kemal'in Suçu Neydi?*, 441:20.
- TÜLÜCEOĞLU, Hasan; *Geri Kalmışlığımız ve Devlet İradesi*, 442:28.
- TÜLÜCEOĞLU, Hasan; *Devletin Gönüllü*, 443:24.
- UÇAR, Nedim; *Nerdesin*, 436:33.
- UFUK, Harika; *Peygamberim*, 443:23.
- UFUK, Harika; *Okumak ve Yazmak Üzerine*, 444:12.
- ULUSOY, Hasan; *Yürüdü Dönmedi*, 435:25.
- ULUSOY, Hasan; *Kalbime Dikkatle Bak*, 438:24.
- UZUNEL, Nurgül; *Azerbaycan Türklüğünün Kahramanı Mehmet Emin Resulzâde*, 437:1.
- ÜLKER, Talat; *Gerekmez*, 436:10.
- YAĞMUR, Oraz; *Kalbinde Beraberce Yanalım*, 437:27.
- YAĞMUR, Oraz; *Ah, Bakü Rüzgârları!*, 440:14.
- YALÇIN, Turan; *Tamım: Tokat'tan Mısralar-3 Şiir Antolojisi*, 442:31.
- YANIK, Mesut İlkey; *Vatan Sana Canım Feda*, 440:16.
- YANIK, Mesut İlkey; *Uygur Türkü'nün Dramı*, 441:5.
- YANIK, Mesut İlkey; *Dileğe Doğru*, 444:21.
- YARDIM, Mehmet Nuri; *Müjgân Cunbur*, 433:30.
- YARDIMCI, Mehmet; *Geçmişten Günümüze Ozanlık Gelenegi ve Bu Süreçte İletişim Araçlarının Rolü*, 435:27.
- YARDIMCI, Mehmet; *Geleneksel Kültürümüzde ve Aşıkların Dilinde Çiçek*, 437:23.
- YARDIMCI, Mehmet; *Aşğın Soy Ağacı*, 439:10.
- YAVUZ, Halûk; *Nevzat Türkten Beyefendi*, 433:10.
- YEŞİLAY, İlter; *Toprak Ana'ya*, 434:17.
- YILDIRIM, Gündoğdu; *Dilim Varmıyor*, 443:11.
- YILMAZ, R. Mithat; *Kayseri'nin İkinci Erciyes'i: Nevzat Türkten*, 433:13.
- YILMAZ, R. Mithat; *1963'ten 2013'e Kanlı Noel*, 434:26.